

11 nəfər
azərbaycanlısı
güllələyəni
türmədən
buraxıblar

13

Kassan Cəbhə
məsələsini
İlham Əliyevin
yanında qaldırıbmış

3

Avropa

01(92) 25 - 31 yanvar 2003

1000 manat

2000-ci il fevralın 5-dən çıxır

Europe

Azərbaycan
usaqlarının
12 faizi
1 yaşına çatmış

Modelyerim
məndən qabaq
ərimlə məsləhətləşir

10

18

TÜRKİYƏDƏ ŞOK

ABS Öcalanı
müttəfiqinə
çevrilir?

2

Bülənt Ecevit
Amerikani PKK ilə
sövdələşmədə
ittiham etdi

Neytral və... tərəflə

Qardaşım oxucu!
Bacım oxucu!

Üç il bundan irəli, o ilin elə bu günlərdə də sənə bu çəqirışla üz tutmuşdum. Onda da qışın oğlan çağayıdı, havada belə soyuğdu, qəlbimiz üzüyürdü. Ümidiñ də beləcə yetirmişdi, barını verməyə tələsirdi.

Onda heç ağlma da gəlməzdii ki, həcansa "Avropa" yorulub yarı yolda qala biler. Çünkü qəzet neşrə başlayandan vur-tut beş ay sonra ölkənin ən nüfuzlu və populyar beş qəzetiñin siyahısına düşmüşdü, "Yeni Nəsil" in keçirdiyi sorğu əsasında "İlin debütantı" nominasiyasının qalibi olmuşdu, çoxlu oxucu və hörmət qazanmışdı (hər oxucu hələ hörmət demək deyil), üstəlik, oxucularının sayı aylar yox, həftələr, günlər artırdı.

Elə bu dəm kimlərə narahat olmağa başladı. Ölkədə heç kimin damının altına sıyrılmayan, heç kəsdən asılı olmayan, özünə balaca da olsa mənəvi ərazi yaratmış müstəqil qəzetiñ varlığı onları narahat eləməliydi, elədi də. Bundan sonra hücumlar başlandı, nə başlandı...

Bu haqda uzun danışmaq istəmirməm, hamisini sən yaxşı bilirsən. Nəticəsi də bə oldu ki, tirajının çox böyük bir hissəsi satılan qəzet maliyyə basqları altında nəşrini dayandırmışa məcbur oldu. Bunun ardınca bir nüsxəsi də satılmayan, heç ölü işçilərinin belə oxumadığı qəzətlər gündəlik çıxmaga başladılar. Böli, Azərbaycan Avropa Şurasına üz olandan az sonra Azərbaycanda Avropa dəyərlərini təhlükə eləyən "Avropa" qəzetiñin nəşri dayandı. Biz bax belə paradokslar içində yaşamağa və işləməyə məhkumuz.

İndi yenə "Avropa" sənin çəqirışına gəlib. Bütün onu dikəltməyə çalışdıq, ancaq son əlini uzatmasan, o heç vaxt ayağa durmayacaq. Bilirəm ki, sən öz qəzetiñ bir gün də unutmamışın; tez-tez soruşmağından, maraqlanmadığından, intizarından bilirəm. Heç qəzetiñ də soni unutmayıb. Gör sən necə sadıqdı ki, özü boyda məzarlıq döndərilmiş bu Vətəndə hüzuruna dırı qayıdır...

(ardı 2-ci sahifədə)

Neytral və... tərəfli

(əvvəl 1-ci sahifədə)

Həmkarlarım tez-tez soruşurlar: qəzetiñ siyasi mövqeyi necə olacaq? Mənim onlara bir cavabım olub: "Avropa" ev-vəlkilik siyasi neytrallığını qoruyub-saxlayacaq, ancaq o yerdə ki, səhəbat xeyirlə şərin mübarizəsindən gedir, orda neytrallıq göstərmək iki-üzülük, riyakarlılıq. Xeyirlə şor üz-üzə gələndə hər kəs birmənali olaraq xeyirin müdafiəsinə qalxmalıdır. Bu mübarizəni siyasi dərtisməyə qarışdırmaq olmaz.

Bazılırları elə biliñ man "xeyir və şor" deyəndə hansısa şəxsi, qrupu, partiyanı, siyasi düşərgəni, ya na bilim, nəyi nəzərdə tuturam. Belə düşünsəndik, bəyolları də, özümüzü də çox kiçilmiş olardıq. Bu dünyada hər kəs potensial Allah və potensial iblisid. Bizim beynimizdə gecə-gündüz bu iki qüvvənin qanlı mübarizəsi gedir. Mən illi növbədə məhz bu mübarizədə xeyirin tarafındonda durmağın danışırıam, cünki bu mərhələdə şərəduzun adam gedib lap məleklerin arasında yer tutsa belə, yəna də iblisin ölkəsindən yaşayacaq. Allah bizi hər şeydən avval öz şərimizdən qorusun!

Biz isteyirik son hər dəfə "Avropa"nın gönüllün qabığını getirəndən öz şərindən bir az da uzaqlaşdırımı duysan, qardaşım oxucu. Sevginin dadını unutmayan, Özün kimi yaşamadıq məhərrüm olunmayan. Bu ölkədə söz yiyəsi olanı.

Əgər sən də bunu isteyirsənsə, onda salam-aleyküm.

Əgər sən də bize əl uzadırsansa, onda əley-küm-salam...

■ Fəxri UĞURLU

Şənbə günü çıxır

Təsisi və baş redaktör Fəxri UĞURLU
Bəs redaktör müvənni Hikmət SABİROĞLU
Redaktör Qurban YAQUBOĞLU

Avropa

Bəs direktör Azər QARAÇÖNLÜ
Texniki direktör Samir ƏHMƏDÖV
Ünvan: Bakı, Xəqani, 47/8
Tel/faks: 986963
E-mail: avropa@bakinfer.net
Şəhədatname: R-128
"Azərbaycan" nəşriyyatında
çap olunur
Sifariş: 444 Sayı: 2500

ABŞ PKK-nın müttəfiqinə çevrilir?

Rəsmi Vaşinqtonla PKK arasında məxfi danışıqlar il yarımdır davam edirmiş - bunu Bülənt Ecevit də təsdiqlədi

◆ Bu həftə "Milliyet" qəzetinin yazarı Can Dundar bir yazısı ilə bütün Türkiyəni qarışdırır. Söhbət onun ABŞ-PKK ilişkilərinə dair sensasən açıqlamasından gedir.

Türkiyədə qalmaqalla yaşanan bu xəbəri ilk olaraq haftənin ilk günündə "Milliyet" yaydı. Bu türk qəzeti avvalca PKK mənşəbilərinin ABŞ-həbi dairələrindən heç da sonuncu adam olmayı rosimlara məktublarını açıqladı. Məktubları PKK rəhbərlərindən Mustafa Qarasun imzalayıb. Orada Davud Bağıstanı soyadı birlisinin vəsitsiçiliyi ilə gedən ABŞ-PKK danışıqlarından bəhs edilir.

Ən maraqlı isə bundan sonra başlandı. Davud Bağıstanı "Milliyet"ə zəng açdı, oyları toslaşdırıldı, sonda isə qəzəto həm elektron, həm telefon mühəsibəsi verdi. Gizli danışçıları özünün təşkil etdiyini söylədi.

Ən qeyri-adi olanı PKK-nın ABŞ-də artıq neçə illərdik ki, terroru qrupların rosimi siyahısına salınmasına baxmayaraq, bu danışıqları aparılmışdır. Üstəlik, PKK ABŞ-in yaxın müttəfiqi Türkiyənin başlıca düşmənlərindəndir.

Davud Bağıstanı bərədə o molundur ki, İraq kürdüdür, bər qədar avvalənən BMT-nin Şimali İraqda həyata keçirdiyi insan haqları layihəsinin əlaqələndiricisi olub. Masud Bərzəniyə yaxındır, ancaq Teləbani və Əcalanlı da əlaqələri var. O, "Milliyet"ə məsahibasında bunları bildirib: "ABŞ-həbi dairələrinin rosimləri PKK ilə artıq bir neçə dəfə görüşlər keçiriblər. Mən özüm də danışlıqlarda iştirak etmişəm. Son danışçılar yarım avval olub". O toslaşdırıb ki, danışçıların təskilatçıları olub və Mustafa Qarasunu amerikalılarla əlaqələndirir. "Görüşlərin vacibliliyi mon Qarasun 11 sentyabr faciəsindən az sonra dedim. O, uzun müddət tərəddüb etdi, sonda razılaşdı"

Buradan çıxan noticə odur ki, danışçılarla bağlı təklifi ilkin olaraq PKK-dan yox, ABŞ-dan gəlib və Bağıstanı da sonuncunu iradəsinin ifadəcisi olub.

"Milliyet"in açıqlamaları Türkiyədə aramı qarışdırır. Türkiyə hərbi qüvvələrinin qərargah rəisi Hilmi Özkök bu bərədə

"Biz ABŞ-in PKK ilə sövdələşməsindən daima xəbər dərəcədə"

öz həmkarı Riçard Mayrsdan açıqlama istəyib. Təbib ki, sonucusu bu deyilənləri inkar edib. ABŞ-in Ankaradakı safirliyi isə Davud Bağıstanının da PKK fəali olduğu bildirib. Əcəba, haradan tənărılar?

Ən gözənləşmən reaksiyam isə Bülənt Ecevit nümayis etdirdi. Söyüdən dönmədən baş nazır olmuş sosial-demokrat sərağankülli açıqlamasında şok yaratdı: "Biz ABŞ-in PKK ilə sövdələşməsindən daima xəbərdardır. Amerika Kürdistan qurmaq ieyası ilə çox yoxlanır. Ancaq kürdərə unutmasın ki, Körfez mühəribəsindən sonra amerikanlar onları qoyub qaçı və məhz Türkiye onları xilas etdi. Bu məsoləni də bildirid, sadəcə, "Milliyet" onu laqabardı. İndi biz ABŞ-dan cavab sormalıyıq".

ABŞ-in Türkiyədəki səfiri Pirsonun "Qəzət bu məsoləni sensasiya xatirinə və yalan yazib" sözlerinə isə Can Dundardan cavab geldi. Jurnalist "Mənim səbut kimi elmində fotoslar, məktublar və başqa sənədlər var" - dedi.

Bələliklə, qalmaqal davam edir. Sabah-birgün ABŞ PKK-nın xidmətlərindən yararlanmağa başlaşır...

■ Məmməd SÜLEYMANOV

İqbal Ağazadə prezidentə müraciət etdi

O, dövlət başçısını Bayıl sakinlərinin problemlərini həll etməyə çağırır

Millət vəkili İqbal Ağazadə Bayıl sakinlərinə yardımçı olmağa çağırıb. Müraciətdə partiya sahəsinin sürüşmə zonasında yaşayan əhalinin köçürülməsi ilə bağlı yaranan problemin aradan qaldırılması üçün prezidentə müraciət edib. O, dövlət başçısını əhalinin sürüşmə zonasından köçürülməsi ilə bağlı yaranan problemin

100 kvadratmetrdən artıq sahənin pulu ödənməmək şartı ilə hər kvadratmetrə 900 manat ödənilir.

Ağazadə həmçinin sürümə zonasından köçürülmənən sənədlərə hələ də kompensasiya ödənilmədiyini bildirib.

■ ZABİL

Strasburq mediadakı prosesləri izləyir

Dünen ölkəmizdə soñorda olan Avropa Şurası monitoring komitəsinin hommorozaçısı Martines Kassan Bakı Mətbuat Klubunun təsisçiləriyle görüşüb. "Martines Kassanı Azərbaycan mətbuatının indiki durumu, mövcud problemlər, möhkəmə prosesləri maraqlandırır". Bunu bizi zimlə səhbətdə "Yeni Nəsil" JB-nin södri Arif Əliyev dedi. Onun sözlərinə görə, M.Kassanın tokə qozətlərinin çökəkliklə möhkəmə proseslərindən yox, hədə mətbuatın düşüdü iqtisadi böhrəndən, yaradılan səni maneolərdən də danışblar. "Biz qeyd etdik ki, mətbuatın maddi çətinliklə üzlöşməsində dövlətin da məsuliyyəti var!"

Görüş zamanı vurgulanıb ki, 1998-ci ildən bəri mətbuatın iqtisadi bazası reklam bazarına müdaxilələr olunması, ayriseçkilik yaradılmış natıcasında daralıb. Medianın yayım problemləri barədə də səhbət açılıb. A.Əliyevin sözlərinə görə, M.Kassan deyib ki, Strasburq Azərbaycanda bəs verənəri izləyir və öz münasibətini Azərbaycan hökumətinə bildirəcək. "Avropa Şurası xüsusi möhkəmə prosesləri və onların artan xətlo getməsi narahat edir. Qarşıdan sekillər gelir. Mətbuatın iqtisadi durumu isə istonilen halda onun azadlığını, müstəqiliyini və plüralizmə daraldır. Təbii ki, bu da Strasburqun narahatlığına səbəb olub."

M.Kassan bildirib ki, AŞPA-nın yanvarın 27-də başlayacaq qış sessiyasında Azərbaycanda KIV-in dərumuyla bağlı xüsusi məruzə müzakiro olunacaq.

■ SELCAN

Aclıq aksiyası genişlənir

12 möhkəmə iddiası və üst-üstə 45 milyon dollarlıq tozminat istəyilə üzləşən "Yeni Müsavat" qəzətinin baş redaktoru Rauf Arifoglu dörd gündü ki,aclıq aksiyasına başlayıb. O bizi zimlə səhbətdə dədi ki, bu aksiyaya dün-yaya ölkədə söz və mətbuat azadlığı sa-

həsində ciddi problemlərin mövcudluğunu göstərmək, hakimiyətin söz azadlığının qorunması barədə bayan etdiyi yaralıların üstündən xətə çəkmək və yaranmış qeyri-münasib mühiti dayışdırmaq niyyətindədir: "Biz proseslərin Səbəyl Rayon Məhkəməsində getməsini istəmirik, cünki bu məhkəmənin hakimləri hər dəfə yuxarıdan alıqları sıfırla bizi günahkar çıxarırlar. Əgər orası məhkəməsin bu işdən ayıra bilsək, bu, bir rayon məhkəmələrinə psixoloji və faktoloji təsir edən hadisə olacaq".

R.Arifoglu hakimiyətin mətbuatı qarşıtı tozlaşdırma son qoyulmadığı təqdirdə aksiyanın davam edəcəyini və digər media kapitanlarının sayosunda genişlənəcəyini söylədi: "Artıq "Cümhuriyət" qəzətinin təsisçisi Yadigar Məmmədli, Müsavat Partiyası başqanının müavini Mehman Cavadoglu və "Yeni Müsavat"ın omokdaşı Mahir Məmmədli də bu gündən (dündən-red.) aksiyaya başlayıblar. AJK-nın baş katibi Azər Həsərov isə sabahdan (bu gündən-red.) acliqə oturacaq".

■ SELCAN

YAP növbəti görüşə hazırlıdır

Mübariz Qurbanlı: "Dialoqun bas tutması müxalifətdən asılıdır"

Strağagın ATƏT-in Bakı bürosunun vasitəciliyi ilə Şəxslərin Məccəlisinin müzakirəsinə dair iqtidar-müxalifət görüşü baş tutmadı. Qeyd edik ki, görüşü 2000-ci il parlament seçkisinin rosmi nəticələrindən bir faiqən yuxarı səs toplayan partiyaların (Müsavat, AXCP, YAP, AMİP, ADP, ALP, VHP, AKP) rəhbərlərinin iştirakı nəzərdə tutulur. Ancaq Liberal və Kommunist partiyalarının nümayəndələrinin başqa, YAP da daxil olmaqla, digər təşkilatların təmsilçiləri görüş yerində - ATƏT-in Bakı bürosunun ofisində olmayıblor.

Maraq doğuran məqamlardan biri YAP nümayəndələrinin hərəkətindən planlaşdırılan görüşə qatılmamasıdır. Partiyanın ieraçı katib müavini, millet vəkili Mürzibər Qurbanlı biziñla səhəbdə bildirdi ki, YAP avvalcədən xəbərdarlığı ki, müxalifət nümayəndələri görüşə qatılmayacaq: "Biz görüşü iştirak edə bilərik. Amma bələdik ki, müxalifət golmayaçək. Buna görə də vaxt itirməyə ettiyim dymadıq". YAP funksioneri müxalifəti həmişə bu tip görüşlərin pozulmasında maraqlı olmaqla itiham etdi. M.Qurbanlı hesab edir ki, bundan sonra dialoqun bas tutması müxalifətdən asılıdır. ATƏT-in vasitəciliyi ilə aparılacaq müzakirələrin sonunda iştirakçılar müxalifətin Şəxslərin Məccəlisinin qəbulu ilə bağlı razılığı galə bilib-bilməyəcəklərin toxunan M.Qurbanlı deyib ki, bu müzakirələr fikir və toklıfların öyrənilməsi məqsədi daşıyır: "Şəxslərin Məccəlisini Milli Məclis qəbul edəcək. Hansısa partiya və yaxud bəyənşəxalq qurun bu solahiyəti mənimseya bilməz".

Baş tutmayan görüşə təşrif buyuran ALP İcraiyyə Komitəsinin sədri Əvoz Temirxan işə təmsil etdiyi partyanın müstəqil siyaset yürütdüyündən dedi: "Digər müxalifət partiyaları bildirlər ki, razılaşdırma komissiyasının yaradılacağı qabaqcada belli olmasa, müzakirələrdən iştirak eməyəcəklər. Bizsə hesab edirik ki, indiki şəraitdə qarşı torşlu tomasda olmaq lazımdır. Bu tomasların gedişində həkimiyət razılaşdırma komissiyasına razılıq verməsə, müzakirələrdən biz də imtina edəcəyik".

■ ZƏBİL

Ana Vətən Partiyasında dəyişikliklər olacaq

Partiyada struktur və kadr islahatı aparılacaq

Anə Vətən Partiyasının (AVP) bu ilin mayına planlaşdırılan qurultayıının gərgin keçirəcəyi gözlənilir. Xatrıldaq ki, hələ bir müddət önce AVP Məclisinin sədri Rəşid Muradov qurultayı çağırılmıştı. Tətbiq olunan qərarla partiya rəhbərliliyin ünvanına sərt açıqlamalar solşəndirmiş, onun dəyişdirilməsi zararlılığı vürgülmüşdi. Qiymət funksioner partiya daxilində kifayət qədər partiya torşdarının olduğunu da bildirmişdi. Məclis sədrinin yaxın torşdarları arasında partiya sədriinin birinci müavini, deputat Zahid Orucun adı çöküllər. Partiyanın mayın ilk ongünlüyü keçirilməsi planlaşdırılan qurultayında məhz R.Muradov və torşdarlarının yəndən AVP rəhbərliliyinə, konkret olaraq sədr Fazıl Ağaməlyanı qarşı çıxacaqları istisna olunmur.

AVP sədrinin birinci müavini Z.Oruc bizimlə səhəbatında bildirdi ki, R.Muradovun məlum açıqlamalarının sonra bu masalı partiyada müzakirə olunub və müsəyyən razılıq golub. Onun sözlərinə görə, R.Muradovun işsə istəyi partiyanın gücünün artırılması, yeni siyasi proseslərə qoşulmaq imkanlarının genişləndiriləməsi və üzvlərin həkimiyət səfərlərində təmsil olunmasıdır.

Z.Oruc bütün bunların müsbət məqamlar olduğunu və partiya maraqlarını ifadə etdiyini dedi.

AVP funksionerinin sözlərinə görə, qurultaya mərəmətname və nizamnamədə ciddi dəyişikliklər ediləcək, struktur dəyişikliklər aparılacaq. Z.Oruc sədrliyə bir neçə namızdırın iştirakı mövcudluğunun təsdiqindən vərəguladı: "Ümumiyyətlə, man qurultaylarda sadə postuna yalnız bir nəfərin namızdır olmasının əleyhinəyəm. Sadə postuna seçkilər bir neçə nəfərin namızdırılı ilə keçirilməli və onlara imkan yaratılmalıdır".

■ ZƏBİL

Sosintern saxtakarlıqdan xəbərdardır

Sosintern bildirir ki, Azərbaycanın indiyə qədər keçirilmiş səhbiyyət şəxslər saxtalasdırılıb və bunu müvafiq bəyənşəxalq təsisatlar da bəyan əlyib - bunu Sosintern Romada keçirilən bəyənşəxalq konfransından qaytılmış ASDP höm-

sodri Araz Əlizadə matbuat konfransında söyləyib. A.Əlizadənin söz-lorina görə, onun bu ilki prezident seçkisi məşhəhidəçi göndərmək təklifi müsbət qarşılıntı.

A.Əlizadə bildirir ki, Azərbaycan sosial-demokratlarının Nardaran hadi-

■ RUHİYYƏ

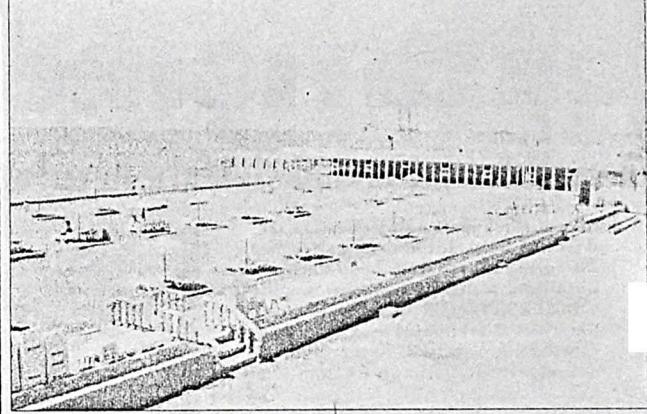
Özel

130 metrlik

Kvotanın sırrı

Sahilyanı zolaqdakı obyektlərin Gənclər, idman və Turizm Nazirliyinin sərəncamına veriləcəyi gözlənir

◆ Məlum olduğu kimi, dövlət başçısı Xəzər denizi sahilərindən istifadənən tənzimlənməsinə dair bəzi tədbirlər haqqda sərəncam imzalayıb. Sərəncamda Xəzərin sahilboyu zolaqlarındakı tikilişlərin geri alınması (inzibati və məhəkəmə qarşılıqlı yoluyla) üçün yerli icra hakimiyyətlərinə tapşırıq verilib.

Ancaq burada mübahisə doğuran xəyli məqam var. Əvvələ, Su Məccəlesi bu yaxınlarda qəbul edilib. Sahilboyu zolaqdakı şəxsi mülk və obyektlərin mütləq əksoriyyəti işsə bundan xəyli qabaqcıliliklə. Azərbaycan Konstitusiyasına görə işsə qanunun geriye qüvvəsi yoxdur.

Artıq Bakı məri Hacıbala Abutalıbov sahil zolağında yerləşən obyektlərin inventarlaşdırılması üzvi rayon icra həkimiyətlərinin 20 gün vaxt verib. Inventarlaşdırmanın nüticələrinə görə, bütün qanunsuz tikilişlərin kompensasiya ödəməden səkülələcək. Qanuni obyektlərin taleyi işsə Tərəqqi Məccəlisinin teləblərinə və ölkə başçısının müvafiq sərəncamlarına uyğun həll ediləcək. Həmin obyekti sahiblərinə kompensasiyaların veriləcəyi də istisna deyil.

İlk baxışdan prezidentin sərəncamı qanuna uyğun görünür. Çünkü Su Məccəlisinə görə, Xəzər sahilinin 130 metrlik zolağı dövlətin müstəsnə mülkiyyətinə daxildir. Burada şəxsi mülk və ya obyektin inşa edilməsi yoxdur. Yeni həmin ərazilərdə inşa edilən ərazilərdən istisna da ataloqdur.

Ən başlıcası işsə qanuni inşa edilən obyektlərin taleyi xəyli qarşılıqlı qalır. Bakı məri belə obyekti sahiblərinə kompensasiya veriləcək.

İstisna etməsə də, prezidentin sərəncamında bu barədə heç na deyilmir. Əgər kompensasiya verilsə belə, bu məbləğin obyektlərin real dayırına uyğun olub-olmayağı da mübahisəli götürür.

Həkimiyətə yaxın mənbələrdən aldığımız məlumat tərəfindən, sərəncamın veriləcəyi də istisna etməsi də, turizm və başqa xidmət obyektləri sahiblərindən alınaraq Gənclər, idman və Turizm Nazirliyinin sərəncamına veriləcək. Bu da kifayət qədər golrılıq sayılan həmin obyektlərənə "daxili-ma'lum" ların "vahid cib" axmasına tömən etməyi qərip-qurğus veriləcək.

Bələliklə, həkimiyətə ölkədə kütləvi özəlləşdirimin getdiyi vaxtda tama-milla absud bir hərəkat - özəl mülkiyyətin milliətdiliməsinə rəvəc verir. Para-dəkən vəziyyət yaranıb: dövlət müssəssələri özəlləşdirilər, özəl müssəssələr işsə oksinsə, dövlətin inhişərimə keçir.

Deməli, seçki ilində həkimiyət özəl sektorun bütünlüklerini tam inhişərə alıbmışdır. İndi qədər neft, ticarət, pambıq emalı, sərabəciliyə sənayesi, bank və sigorta sektoru işlədirdi. Təsadiüli deyil ki, sözügedən sərəncamda sahil boyu zolağında ancaq istirahət və turizm məqsədləri üçün istifadə qeyd edilib. Gənclər, idman və Turizm Nazirliyinin tapşırıqları ki, bu barədə toklıflar hazırlanıb. Prezidentə töqdim etsinlər. Mənbanın bildirdiyinə görə, sahil boyu zolağında yer-

■ Q.İBRAHİMLİ

Rəsul Quliyev
mitinqi
telefonla
salamlayacaq

Maneə yaradılmasa

Bu gün ADP "20 Yanvar" - "Qolşab" marsrutuya yürüş-miting keçirəcək. Səbiq spiker Rosul Quliyevin vətənə qayıtmamasına imkan yaradılmışdır. Əsləbini irləri sürən və 2003-cü ilin aksiyasını başlaşdırmağa keçirməyi qərara alan ADP-çilər uğurlu nəticə əldə edəcəklərinə inanırlar. "Aksiyamızda 20 min adamın qoşulacağına proqnozlaşdırıñ" deyən partiyanın ideoloji katibi Aydin Quliyev on üç həftədə mitinqə yüksək seviyyədə hazırlanmışdır. Onun sözlerinə görə, bu mitinq həm də partinin və onun liderinin sosial bazarının göstəricisi olacaq.

Aksiyanı partiya yetkilileri Nurdan Mommedli, Zemina Dünyamalyeva ve Mahir Əsədov idarə edəcək. Təbi tanınmış siyasi yaradıcıların, ziyanlıların çıxışları da gözlənilir. Texniki imkanlar yol versa, partininə sədrı R.Quliyevin də mitinqə qosulacağı planlaşdırılır. "Öğər mobil telefon şirkətləri bu daşda hakimiyətin mövqeyinə uyğun siyasi anlaşmalar və texniki mənəvələr yaratmasalar, Rəsul müslüm mitinq istirakçılarını salamlayacaqdə".

Qeyd edək ki, əksar müxalif partiya liderləri bu aksiyanı dəstəkləyiblər və üzvlərinə mitinqə qosulşalar sorbastlıyi veriblər.

■ SELCAN

ALYA

◆ Əsbəbəri deyir ki,
Heydor Əliyev
rayonlara soñor
hazırlıras - gedib
özün töbülä
elşayəcək, camaata
deyəcək ki, idman
komplekslerində
hoppanıb-
düşdürüñün bəsdi
golim məntəqələrə
məsa səs verin,
bu dönmən oğlum
İllah siza qızılzad
dağları töküdürücə
indi də alpinistliy
öyrənərsiz, çünki
iñisiz-cöröküs
yaşamaq olar,
amma idmansız
yaşamaq olma!

B içarə qələm əhli də
gözünün qarasını tö-
ka-töka başlayacaq
bu sayaq "tarixi" çıxışları
təhlil eləməyə - filan ra-
yondakı çıxışında Əliyev
filan sözləri filan şəya gə-
rə dedi və güman etmək
olar ki, filan işi görməyə
hazırlaşır, həmin işin nati-
cəsi isə, çox güman, filan
cür olacaq. Düşdürüümüz
güngəbaq. Allah!

Əslində bu gün Heydər
Əliyevdən yazmaq vacib
deyil...

Bu gün Heydər Əliyevi
yola salmaq lazımdı.

Fazıl Qazənfərəoglunun hayatı təhlükədədir

Müdafıə Nazirliyinə müraciət ediləcək

Dünən Ümid Partiyası-
nın qərargahında "klassik"

AXÇP-nin sabıq sadı müavin, hazırda hərbi xidmətdə olmuş Fazıl Qızənforoğluun hüquqlarını müdafiə komitəsinin növbəti toplantısı keçirilib. Tedbirə çıxış edən Ümid Partiyasının sadrı, millət vəkili İlgar Ağazadə bildirib ki, son saxlanilar həkimiyətin F.Qızənforoğluunu aradan götürmük məqsədi-lə xüsus plan hazırladıq barədə məlumatlar dolasıdır. O bu planın qarşısında almış məqsədi ilətmiş nozara-tın vacibliyini vürgüləyib. Müdafiə komitəsinin sadrı, hüququnun İlgar Al-Atay mətbuatın bu məsələni diqqət mərkəzində saxlaşması, müğənni Flora Körümova isə külüvəti etiraz ak-siyalarına başlanılmış surəzurun vürgüləyib. Son-dada komitə üzvlərinin F.Qızənforoğlu ilə görüşməsinə şərait yaradılmışdır. Müdafiə Nazirliyinə müraciət edilməsi qarara alınb

■ ZARIJ

əksəriyyəti qəzet ala bil-məyən (əslində bunu heç arzulamayan) kütlə üçün?

...Mon REAL işla - notisim
cosını bü gür, bu saat, bu an
göre bilaceyim XEYIRLI
bir işla möşgül olmaq istayı-
ram. Öliyev nü düşünür, ne
edecök, neco edecök deyə
baş sindirib vaxtımı (ömrümü)
ittirmək, can qoyub söz
yazıb havaya üfürmük is-
təmirmək. Bir da o, təzə nü
düşünə biler ki? Öliyevin
bütün gedisi bir isteyin
başında olur həmişə. Bunu
isə hamı bilir.

qatılmağa hazırlaşan Əliyev. İkincisi, qeydiyyat uğrunda Əliyevla mübarizə və bər mührəzənin ekş-sədəsinin Azərbaycandan çox-çox uzaqdəssləşmə şansı Əliyev Kərimlinin reytinqini artırardı ki, azaltmadı. Son illərin tocrubasıنى xatırladı - Heydər Əliyevin qayığı və tərəfəşli heç bir halda heç bir müxalifət partiyasının xeyrini işləməyib, oksinə, həmin partiya haqqında "cib mü-

iflas olmuş "güclü el" o, seçkidə güc göstərə bilərmə?

xalifəti" imici formalaşdırıb. Əli Karimlinin bugün- çıxmaga, itirdiklərini kompensovuya eləmaya çalışı- böyük məğlubiyyət, bundan böyük faciə yoxdu.

xalifatı" imici formalaşdırıb. Öli Körmlinin bugünkü pozisyonu iso hakimiyetin bir yarlığı ona yapışdırmaq şansını sıfırı endirib. Nohayat, üçüncüsü, indiki situasyonda Öliyevin belə oyunbaşılıqlarla maşgıl olmağına nə imkanı, nə də vaxtı var. Seçkida qalib gəl bilməkün onun bircə çıxmışa, itirdiklerini kompensasiya eləməyo çalışacaq. Müxälisətə yonifikasi son boyanaların aqressiv tonunu və oradakı "asaram-kasərəm" hödələrini də nəzərəalsaq, həmin kompensasiyaları əldə etmək üçün Öliyevin tezliliklə açıq hücum keçəcəyini proqnozlaşdırılmışınlar.

Onu da proqnozlaşdırmaq olar. Türkibində antitəhlükət, böhtən və santaj elementləri mütləq olacaq. Bəs zoraklıq necə? Heydər Əliyev rəqətblərini zəiflətmək və comiyyatı qorxuya salmaq üçün növbəti dəfə repressiyalara əl atı bilər və əhalini buna necə reaksiya verər - 2003-cü ilin başlıca suali, zənimimə, budu. Şeçkinin natiqələri, həmin natiqələrin təməlib-təmənnanınnaçağı, nəhayət, Azərbaycanın sonrakı tələyi bu sualın cavabından asılıdı. Çünkü birinci variantın köməyi ilə (təhlükət və antitəhlükət imkanları nə qədər geniş olşa belə) Əliyev öz ərimiş reytinqini və itmiş nüfuzunu bərpa edə biləməz - o, güclü və qüdrətli lider statusunu itirib, xalqın ona olan ümidişlərinin boşça çıxarıb. Onun heç vəcib faktor cəmi, isə töməyen, üstəlik, özündən sonra o kürsüye siyasetdən uzaq bir adamı - oğlunu oturtmağa çalışan bu adamın hakimiyətə qalmışnamına zoraklıq variantına əl atması kifayət qədər göznləniləndir. Ötən illörün təcrübəsindən çıxış edib demək olar ki, Əliyev bu dəfə də seçkini saxtalaşdırmağa, etiraz aksiyalarını bu dəfə də dəyərnək gücünə dağıtmaga cəhd gəstorucak. Məhz o an hər şey comiyyətin reaksiyasından asılı olacaq - polis zoraklılığı, küləvi höbslər, müxalifat liderlərinə qarşı tozyiq və toqib kampaniyaları Azərbaycan vətəndaşlarının da etiraz doğuracaqsə, bu etiraz hakimiyyət üçün tohvluklı həddə qədər kütülviləşəcək. Əliyev erası ömrünü bize bağışlayacaq. Eks halda... biz İlham Əliyevinin də möglübüyyiyatına şahidlik eləməli olasıdıq.

iderçilik metodlarının büt-
ton inçılklarına bələd
olan və onun prezidentliyi
dövründə voziyiyən dəyi-
şəcəyinə artıq heç cür
inanmayan cəmiyyəti sa-
dəcə sözə yenidən özünə
indirmiş, yunşaq de-
sək, müşkül məsələdi. Bu

◆ **Seçkiler, elot-xüsüs prezident seçkileri siyasi hayatın ele dövrlerinden sayılır ki, burada esas iştirakçıların her biri gündeliyi öz isteyince formalaşdırılmışa çağlışır.**

yetişəndə güzəştlər de sənə
çatacaq. Beləliklə, indiki gü-
zəştlər havayı getirir,
yay-payız mövsümündə həl-
ledici tələblərə əhəmiyyət
verməmək dən ötrü
platsdarm yaradır. Necessə-
vərlər, incəsanat qurban
tələb edir. Zərafat deyil, se-
kiyə hakimiyyətin və hakim-
iyatlı doküllərin bütün tələyi
-keçmiş, bu günün və on bas-
lıcası isə galəcəyi qoyulub.
Deməli, hər gün oyuna ged-
diib bir tələb təri sürmək-
dənsə güzəştlər limitini krit-
ik möqəma qədər dərtib
uzatmaq daha düzgün yol-

edə bilmeyənlər bu gün ona ən azı loyal yanşa bilirlər. Sosial dönüs ondan da bəlli dir ki, indi həkimiyyyətə təqidi yaşaması, ondan narahatlıq iżhar eləmək artıq dəb halını almışdır. Bu, doğrudan da, ciddi faktordur. Lakin yenə hədəfikəsi faktor deyil. Narazılara minimum və maksimum istekləri təxminən müsbət məlumudur. Mən biləni, həmin isteklər proqramında sıranı heç də həkimiyyyət dayışmışlığı tutmur. Heydər Əliyev isə müxtəlif mənşəli rəsədlərin bir-birinə dayışmamın mahir bilicisi

dügu korrupsiyə mexanizmi
güclü maraq predmetidir.
Gör neçə illərdir ki, "klam",
"ailon" korrupsiyada itti-
ham edirlər, ancaq ortada
bu korrupsiyin real həc-
mi, dövriyyə dairəsi,
hərəkətverici qüvvələri,
əslə olunan galırın mənba və
mənsəbləri... haqqda inandırıcı
delil-sübutlar yoxdur.
Şöbhət hansısa JEK müdürü
nin temir üçün ayrılan pullar
mənimmsəmsəndən, kim-
minə bahalı masınınдан,
hardasa möhtəşəm saraylar
ucaltmasından getmır. Bunlar
göz bağadındır, bunlar

Siyasat

Məqan

Qurban YAQUBOĞLU

Səmimiyyət uğrunda!

İndinin və üç il əvvəlin söhbəti

Elə təxminən üç il əvvəlki kimidi.

Düzdü, onda "Avropa" ilk sayının, indisə 92-ci sayının çapına hazırlış və ola bilsin, yena fırqlar var - havanın temperaturundan və siyasi gündəmdən tutmuş, ümidiñ və gərginliyin volnuna qədər. Bəlkə iddi əvvəlindən daha çətinidir və bu çətinliyi konkretləşdirməyə daymaz; böyük eksəriyyətin ovqatı "sinonimdi". Amma qəfil dərk elayirəsan ki, mütləq filan marşrutu, masəolen, Masazırı işləyən avtobusa minməlisən, gedib orda hansısa dostuna baş çıkməksən, bundan boyun qaçırmış, necə deyərlər, boyununu "ip"den qaçırmış qeyri-mümkündür. Pisidə də bdu, yaxşısdı da; bir sözlə, onluq vəzifəsi onur beyni.

**Adam bütün ömrü boyu seçim elayı bilməz
- buna heç Allah da razi deyil...**

2000-ci ildə "Avropa" təzə nəşrə başlayanda Bəşir Səfəroğlu, 150-də yerləşmişdi, indi Xaqani 47-də. Bu dəfə mütləq 116 sayılı avtobusa minməlisən - töbii ki, yazı mülliifi - və "28 May" metrosunun yanında düşməlisən...

Təxminən üç il əvvəlki kimi yenə şəkilər dənəmidi. Təbi, forq (özü da osası forq) var - onda ölkə parlament, indi prezident seçkisina hazırlırlaşır. Söhbət onda deyil ki, adətən, media substrukturları sözün yaxşı mənasında bu dövrdən bəhərlənməyə, aktivləşmə siyasi mühitdən öz qazancını görmürəyə (populyarlaşmağa, tiraj yüksəmə) cəhd etləyir. Azərbaycanda daha əhəmiyyətli mübarizə gedir - dəyerlərinə savadı, aclarlaşıla xeyr-xahlığın döyüyü, haqla nəhaqqın güləşi. Xahiş etləyirən, bir balaca sebri olun, hansısa detaldan yapışib etiraza telesmeyin; misalçın, deməyin ki, mülliəfilin "yaşlı" kimi nəzərdə tutduğu filan müstəvənilərin filamları şəyər və keşlər pisidən. Qardaşlar, qeyd olunan və sizin də bildiyiniz düssərgələri artıq simvollarısb; ortadan keçən xət camiyatı iki qütbə bölib; iki qubit varsa, onlardan biri yaxşıntı, o birisi pisi üvənən seməldidi. Bu qütbloşmış camiyatı 93-cü ilin yanında hakimiyətə yiyələnməsi səxs düzəldib. Daha o nə özü düzəldəndi, na də camiyatə təze düzən verdi. Getməlidii - şekei yoluyla, comiyatın taləbi, tokidil və təzyiqləri... Men çoxdandır bəlli camiyatçılarının idarəsi. Mənəndə düşənti

Bütün bələlər günahdan töryir - ya bədən
günah eliyib pəhrizini pozur, ya da ruhunu
“əməkkaralar” yəmək elyivəsan.

"əcinnələrə" yem eləyirson. Azərbaycanımızda, Bakıımızda, mikrorayonumuzda, binalarımızda tarakanlar, sıçovullar yuvalayıb, başdan-başa antisanitariyadı. Ona görə yoxluq eyni dövriyin səfəriyərini vəxdi. Yox, yox.

ki, supurgoğanı supurgoğanı yoxdu. Yox, yox...
Kiriklîro belo sərfoldi.
Ancaq bu il şaxtalı keçir, ziyanvericilərin
nofası kəsiləcək. Mon təmiz, soliqlı, dəyərlərin
taxalara düzüldüyü, haqqın-nahaqqın yerinə
otur(dul)duğu cəmiyyətdə yaşamaq istəyiram.
Mon barrıkada xottının ortadan götürülməsini
istəyirəm. Onda döyüşə bilməyən sağlam adamlar
"yararsız" kağızı düzəltməyəcək, üzənə yalandan
xəstə görkəni verməyəcək, "oyuncu"ya çərvil-
moyəcək, saxta manevrələr eleməyəcək, kolok
golmək məcburiyyətində qalmayacaq.

Səmimiyyət bu boyda təhlükə altında qalmayıcaq.

Səmimiyyət uğrunda! Gücünüz çatısa

İNCƏSANAT qurban Əliyevin güzəşt'lər seriyası nə məqsəd gündür

talab edir

dur. Onda seçeneklerin demokratikliyi uğrunda mübarizə aparan bəyənləxalq destəkçiləri dəli uzan olar. Heydər Əliyev kimi blef ustası ilə hələ kəndlərlə yaxınlaşdırmaq üçün əqəm oynamaq inanılmır ki, kiməsə uğur götirə. Yəni doğurundan onu güzəştlər hissəsinə belə erkin başlaması heç kimi qayğılandırırmış? Yoxsa müxalişətin başbilənləri qarsılıqların da duranın kim olduğunu

Görsən, nə dəyişib ki? Nə, müxalişat qüvvələrinin birliyi yaranıb. Amma axı bu birlik hələ seçkilərdə vahid qüvvə kimi iştirak üçün təminat verəcək qədər möhkəmənləyib. Bütün qüvvələrlə birliliyi "bir qüvvə"yə çevriləməsinə isə hələ, deyəsən, çox var. Heydər Əliyev ailəsinin beynəlxalq nüfuzu hissollanan dərəcədə aşağı düşüb. Lakin o yenə də beynəlxalq əyndlərin iştirakçıları olaraq qalır, bu oylunda Azərbaycanın rəsmi statusla tömisləndirilən tələb subyektidir və nəinlik Lukaşenko, heç Kuçma və Nazarbayev qədər də təzyiqlərə məruz qalmır.

İqtidár komandasında
çatlar artıb. Heydor Əliyev
olğunun roqiblərinin bütün
hərakatlarını diqqət kəsib,
bu da qarşılıqlı etimadın kökünü qazıyan amildir. Fəqət
nə dövlət başçısı seçkilərə
qədər kimisi öz ekipajından
daryaya tullaşdır, nə də
komanda üzvlərindən kiməsə
ona qarşı çıxməq gücündədir. Ramiz Mehdiyevin
və Namık Abbasovun son de-

Naməlum
marşları onu göstərir ki, iqdar komandasının ipi hələ
də şoksuz liderin öndədirindən
və o bu ipi istidiyi kimi uzadıq-sızalıtmaga qadirdir.

Nəhayət, hakimiyyətin sosial dayaqları da xeyli zoifləyib. Yeni döñənə qədər Heydər Əliyevi Azərbaycanı tövəvvü bəl-

H.Öliyev pula yatır
kimi baxan kapital hərisi dəlil
ibn, ona bu cümlə yanasıraq
avamlıq olardı. İnsan xislotin
nəzərin bütün naqışlıklarını
nəzərə alanda belə, rasional
düşüncəyə görə, müxtəlif
fondlarda yığulan pulsular iqtidarı
dar sahibi üçün siyasi hakimiyyəti
daha bes il uzatma
ğın instrumental təminatı rolunu
öynəməlidir.

Göründüyü kimi, müxälatin'in nikbinliği için elə ciddi bir esas yoxdur. Hər cəbhədə son addım gerilmiş görən son iqtidar revans imkanlarını da itirmayıb. Belə bir situasiyada formal və psixoloji hücum taktikasından real siyasi gedişlərə keçməyin əsl vaxtidır. Müxälatif isə yalnız kağız üzərində az-əqoş əhəmiyyət daslığını müxtüliş sorgularda qalib çıxmışla, xarici qəzətlərdə iqtidarıñ unvanına deyilşələri coxaldıb yamaqla yenə gecikir. Ən pisi isə odur ki, özlərinin prezidentliyi real namizədləri sayın rəqibləri H.Əliyev iqtidardan sosial nəzarətlilərini konkret hərəkətlər necməsuna kon-

vertisiya etmək vəzifəsinin öhdəsindən bu günə kimi gələ bilmirlər. Narazılıqlar var, ancaq nadan doğur - əhalinin əksar kütləsi heç bunu da bilmir. Əhalini necə qınayanın ki, seçki marafonun favoritləri müəyyənləşdirə bilmeyiblər: mövcud narazılıqları hansı məcraya yönəltmək lazımdır, hansı nöqtəyə vurmaq lazımdır ki, bu azman zor va yalan müşnidiz çökşün? Axi divin canında olsan ki H.Əliyev iqtidarıdır da ən ölümünlərətəri var və narazi - hq dalgasını mohz bu nöqtələrə yonoltmək lazımdır. Əlbəttə, əgər niyyət kifayət qədər ciddi və əsaslıdırsa. Misal üçün, Viktor Kojen qalmagalmının yüksəkde doğrudğu əks-səda onu göstərdi ki, narazı küləklərin böyük coxluğunda həkim züm - rənin çoxdan ittiham olun-

◆ Azərbaycanda iqtidarıñ da, müxalifatın da fealiyəti si-naqdan dofe-lərə keçirilmiş onənəvi alqo-ritmalar asasın- da qurulur. On ildir ki, seçki proseslerinin bu iki başlıca subyektiñin si-yasi davranışında öməni döyişikliklər baş vermir. Əvvəlində isə elektoratın seçkiqabğı- ohvalı xeyli döyişkən olub, hər dofe yeni sürprizlər və-ro-cak və bütün rasional proq-nozları alt-üst edəcək qədar mürəkkəb və gözönəlimizdir.

M.Fiorina ve s.) belo bir tezis irili sürürlükler ki, partiya ve namızadalar seçiklerde "satıcı" qismində çıxış edərək öz ideologiyası, platforma və imicilərinin "alıcıya" - seçicilər satınaq çalışırlar. Seçici isə öz şəxsi maraqlarına uyğun rasional seçim edir. Bu seçimin yeganə mahiyyəti ondadır ki, hər kən özü üçün, öz maraqlarına uyğun səs verir, "ümümun namızadı"nın səs ve-

"N" AMIC
al davranışında sosioloji
modelin dominantlığını, isim-
lismen de olsa, danışmaq
mümkün iddi. Comityyadı
sosyal töbəqələşmə güclü
vəyildi, milli-adətli horo-
statun dalğası sözümüz. Mə-
dəkotorat da hakim ictimai
əya əsaslanaraq kollektiv
səcim edib bildir. Doğrudur,
992-ci ilin prezident seçki-

eqdml edir

əsaslanaraq proqnoz vermek olar ki, 2003-cü il sekcisi Heydor Əliyevin alternativi kimini dökmə olunan namizədə uğur gatıra bilər. Hər şey iqtidarı sosial-iqtisadi problemlərin hällinə yanaşma, müxalifatınsa daxili təşkilatlı və informasiyan-əməkdaşlığı vazifələri yeri-nə yeterlər keyfiyyətindən asılı olacaq. Demək, qarşıda duran məsələ bu proseslərin taktiki cəhətdən möhərətlə-

tədbirlər və s. ona dəlalət edir ki, hakimiyət sosi-al-iqtisadi problemlərin həllinə girişiyini göstərmək yolunu tutacaq.

Əlbəttə, bütün bu məsələlərin köklü həlli üçün vaxtitirilib - iqtidar seytnotdadır.

Kökülü islahatlar xotti seçili so bela, fiaskoya uğrayacağ göz doğarlıdır - prezidentin bela bir məsul məqamda öz komandası ilə ziddiyyəti girmesi təhlükəsiz deyil. Lakin bu, sekillərəfəsində ciddi resur məhdudlaşdırıcı olmayı bilər. Kifayatdır ki, həkim namızıd öz obrazının səzial normativlər baxımında əhəlinin tələblərinə mümkün qədər uyğunlaşdırırsın. Bu gün bizim adamlar nə istəyir ki? İsləmək, çörək pulu qazanmaq, uşaqları oxumaq, iştirahət etmək, aylanmək, an yaxşı hələ isə rüşvət vermək - və salam. Ölkənin strateji inkişafı, dünyada gedən proseslərlə ayaqlaşmaq, camiyyətin müümüh problemlərinə həlli və s. kimi yüksək mətiyalar isə, yada salan o masaya, elektoratı aksoriyyət ciddi qayğılandırır. Bəzən bir minimalist elektoratın seçkiqabığı oyun qaydalalarını hakimiyətin qidət etdi, cəyinə şübhə yoxdur. Ümumiyyətə, dünya siyasetində belə bir tacirübə var ki, idarəsə suverenləri bir qayda olaraq öz hakimiyətlərini qoruyub saxlaya bilirlər. Bu da Heydər Əliyevə iş yən qanundur. Ancaq başqa bir qanun da var ki, seçkiqabığında olan qüvvə qarşısında hər dəfə yeniləniləcəyidir. Cox şey ondan asılıdır ki, müxalifat idtidara və riləçək seçicisi "hesabın" formalasdırılmışında həcməndə iştirak edəcək hansı rol oynacaq?

Biz nece ses veririk?

rənlər uduzurlar. "Onsuz da mənim səsim heç nəyi həll etməyəcək" düşünərək ən populyar namizədə səs verənlər özləri öz səslərini "batırırlar".

Bu qısa təsvirdən də aydın olur ki, ikinci modelin işləklik cəhətməli dərhələ rödd edilməlidir. Partiyaların on "qoçaman"ının 10-15 yaşı olduğu bir ölkədə, çoxpartiya sistemin zəif inkişaf etdiyi bir sərəitdə, partiya identifikasiyasından və ya hansısa partiyaya "genetik simpatiya"dan, sosial-psixoloji gerçeklikdən

İşte psikoloji, geyitlerdeki
danışmaq absurd sosşenlərin və
deməli, ciddi sayılı bilməz.
Sovet tarixinin avangardı
olmuş kommunistlərin yeni
dövrdə müstəqil siyasi qüvvəyə,
islamçılığında həlləlik
siyasi cərəyanı çevrilmediyi
nəzərə alanda etiraf et-
məli olurdu ki, Azərbaycan
düsəvətçiliq və millətcili-
lilikdən başqa heyr bir ideolo-
giya özüne geniş sosial baza
tapma biləməyib. Deməli, sos-
ial-psixoloji amil bizzə özü-
nə u-priori doğruluk bilməz.

Ancaq absenteizmin ve siyasi apatiyanın yüksek olduğu Azərbaycanda elektoral davranışın izahı üçün sozioloji və rasional modellərə ayrı-ayrılıqlıda müraciət

etmek də səmərə vermək. Açıq-əşkar görünür ki, bizi de, olsa-olsa, bu iki modelin qarşıq formasından (kombi na olunmuş model) bəhər etmək mümkündür. Bu zaman yalnız konkrət seçkida (və ya bölli seçkinin hansısa mərhələsində), elektoral sahənin hansısa seqməntindən sözügedən davranış modelindən hansınına nisbət üstünlüyündən danışmağ olar. O da aşkarlı ki, Azərbaycanda sesvermə zamanı sivil dünyaya üçün yabançı sayılı hələcələr vəzifəsi alıb-

yılı biləcək bir sıra əhəmiyyətli faktorlar da (məsələn, regionçuluq) mühüm rol oynaya bilir və elə buna görədə elektoral proses həddən artıq mürəkkəb və ziddiyətli səciyyə daşıyır.

Məsələlərin köklü həlli üçün vaxt itirilib - iqtidar seyntnotdadır. Köklü islahatlar xətti seçilsə belə, fiaskoya uğrayacağı göz qarşısındadır - prezidentin belə bir məsul məqamda öz komandası ilə ziddiyyətə girməsi təhlükəsiz də deyil. Lakin bu, seçki ərafəsində ciddi resurs məhdudlaşdırıcısı olmaya da bilər.

Sində müəyyən seqmentdə rasional davranış elementi də müşahidə olunmuşdu (Nizami Süleymanovun populist vədlərinə səs vermiş seçicilər guya şəxsi mənşələrlərin güdürdürülər), lakin bu, sistemli münasibət olmamdan hələ uzaq idi. Təsdiçi deyil ki, 1993-cü ilin prezident seçkisi da Heydər Əliyev kütłəvi etimad vektoru üzərində keçirilmişdi. Lakin həmin seçkilər Azərbaycan elektoratının bütün-

lülkə (əksəriyyətlə) sosio-loji davranış modelinə üstünlük verdiyi son seçeneklər (Bilgili, 1999, s. 111).

sında (baxmayaraq ki, seçki iqtidarı xeyrin səxالتاڭىدىرىلىرى) sifir rasional seçim modelinin işlekliklilik dərəcəsi da ha böyük idi. Bu dövrdə artıq YAP-in tekliif etdiyi "sühl və sabitlik" şüarı küləvi sürdərə Qarabağ mühabibəsinin tam uduzulmasının və sosial-iqtisadi staqnasiya anlamlına golardı. Əhali yığılib qalmış sosial-iqtisadi problemlərin həlli yoluñun həkimiyəti dayışılığındır, on aşağısı, içri həkimiyəti

üzérində qanunverici nümayəndəli hakimiyyətin nozarat mexanizmində görürdü.
Bələliklə, nə qədər tutqun olsa da, Azərbaycan elektoratının davranışında tendensiyasında özünü bürüze verən "kövərək" qanuna uyğunluğu müəyyənləşdirək mümkün kündür. Bu, sosioloji modeldən rasional modelə keçid kimi xarakterizə olunabilir. Prosesin inkişaf dialektikası toxumının belədir: kütləvi şüurda bir tezis möhkəmlərinin (1990-ci illərin övvəlləri); həmin tendensiya elliyyin sosini alır (1992 və 93-cü illərin prezident seçkiləri); buna əks antitezis yaranır (1995-1997); antitezis səsləri parçalaya-raq özüna güy yığır (1998); hakim tendensiyən zəifləməsi fonunda möhkəmlərinin (1998-2000); nəhayət, özü-nü təsdiqləyir və çoxluğunu etiqadına çevirilir (2000-cü illərin sonra). Başqa sözlə-

qurmaqdan ibarətdir

İqtidarıñ iradasi ve esas mənəfiyi həmişə və hər yerda bircə seyda inikas olunur: özünü qorumaq və hakimiyyəti genişləndirməkdə. Harasa getmok, ölkəni hansı istiqamətdə işa irəllətmək, yaxud yerində saymaq kimi məsələlər yalnız bu fəvqələrinən tələbindən asılıdır. Əgər özünü qoruma və özünümöhkəmlətme üçün hərəkət lazımsa, iqtidár adekvat addimlar atır, əgər lazım deyilsə, əksin hərəkətlər etmir, inersiya bel bağlayır. Gümnəsi elektralı təskümlüde bizim müəyyən etdiyimiz dəyişiklikləri Heydər Əliyev da bilir. Azad mətbuataya qayğıdanın adımlarınıñ belə bir minimalist elektoratla seçkiqabağı oyun qaydalarını həkimiyətin digət edəcəyinə şübhə rədd etməyi, dünya siyasetində belə bir tacibə var ki, iqtidár suverenləri bir qayda olaraq öz həkimiyyyətlərinini qoruyub saxlaya bilirlər və bu da Heydər Əliyevin işleyən qanundur. Ancaq başqa bir qanun da var ki, seçici iqtidarda olan qüvvə qarşısında hər dəfa yeni tələblər qoyur. Cox şey ondan asılıdır ki, müxalifat iqtidara veriləcək seçici "hesabının" formallaşdırılmasında hansı həcmədə iştirak edəcək və hansı rolu oynacaq?

yev de olim. Azad mövzudan inansaq, həzirdə onu həkimiyətin tələyi baxımından narahat edəsi başqa amillər də az deyil. Lakin seçki Azərbaycanda keçiriləcək, indiki prezident də ilk öncə məhz seçicinin etimadını növbəti dəfə qazanmalıdır. Hər şədən görünür ki, gələnləri seçkidi elektoral davranışın təyin edən başlıca faktorlar yənə də sosial-iqtisadi problemlər və Qarabağ məsələsi olacaq. Hakim tövbətli bunun üzərində qurulur ki, bəynəlxalq aləmdə torpaqların qeyd-şərtləri qaytarılması versiyası ciddi maneələrlə üzəşir, kompromis variantları isə Ermənistən blokadına alır. Orta statistik seçici dilinə çevirdikdə bəri deməkdir ki, hər iki respublikada prezident seçkiləri başa çatmaş hər hansı ciddi dəyişiklik gözənlənilmər. Heydər Əliyevin bölgə safları, regional inkişafda diqqət ayırmış bunun təzahürü sayıla bilər ki, sosial-iqtisadi baxımdan başlıca nigarancılıq əyalətdəndir - rayonların inkişafı və hayat torzı baxımından geridə qalması əyalət adəminin müəyyən şörlər daxılında dəha radikal elekторal qüvvəyə çeviro bilər. Sahibkarlar üçün alverişli şərait yaratmaqdən ötrük səyər, budecəməkçilərinin ri-

Məsələ burasındadır ki, demokratlaşmanın gedirişində Azərbaycan cəmiyyəti öz daxili vəhdətinə iştir. Söhbət sosial münasibatların xüsusi subyekti olan, içtimai şüura, içtimai rayo, tabular sistemini, içtimai məsuliyyət, qürur, günah və s. duygularına, insanların və ya insan qruplarının bu və başqa hərəkətlərinin qiymətləndirmə meyarına məxsus CƏMİYYƏT fenomenindən gedir. Elə bir abnormal vaziyət yaranıb ki, biz coxluğun hər hansı davranışımızı necə qarşılıyacığını bilmirik. Bu işa insanların qarşılıqlı və total məsuliyyətçiliyinin əsasını təşkil edir. Sınıf və təbəqələr hələ də öz siyasi və iqtisadi maraqlarını sonadək dərk eləmir. Belə olduqda siyasi simpatiya və antipatiya meyllərinin səbililiyindən danişmaq çətindir. Demək, səvərəmə tomayılı də seçkilərə qədər bir ifrat qütbdən o birləşmiş doğru hələ çox dayışılıklı ugraya bilər. Beləliklə, meydana çıxırların ümumi tendensiyaların reallaşması çox sağa özəl xarakterli siyasi iqtisadi və sosial amillərin gözlənilməsindən asılı olacaq.

"N" Analiz Məsləhat.

Azər QARAÇƏNLİ

Bu prinsip həl 2500 il əvvəl, demokratiyanın ilk simqə dövründə Afina şəhər-dövlətindən tətbiq olunurdu; burda arxontlar - yüksək vəzifəli şəxslər öz postlarına tekrar seçilə bilməzdilər. Demokratik təcəyyüt qurucuları bunası aslanırdılar ki, hətta möh-

adalıtsızlıklıdı. Ən qoribəsi
odu ki, məhz demokratik co-
miyyətədən təxalluslaşmışdır. Bu
prinsip demokratiyanın özü-
nə - xalq həkimiyəti ideya-
sına ziddi, çünki o, xalqa isto-
ridəyi adını istidəydi qədar sev-
məyi qadağan olur. Həkimiyəti
xalqın rəqbotından
və prezidentin layiqlından
asılı olmayaraq dəyişdirmək
məcburiyyəti yaradır. Onun
ABŞ Konstitusiyasına 160 il
sonra - 1951-ci il düzolişiyə
salınmasının, bir nəfərə iki
fədədən çox prezident seçil-
məyin qadağan olunmasına

dəyişməlidir. Bələliklə, əslində diktatorların olundan hakimiyəti almadaqacız olın bir prinsipi əsas prinsiplərdən biri kimi irləri sürməklə demokratiya heç olmasa onların argumentini əlindən almış olur. Demokratiya hətta ən ləyqətlili prezidentindən hakimiyətdən getməsinə razılışır ki, on ləyqətsiz prezidentin heç olmasa vaxtsa bəhanası kəsilsin.

Tərübə göstərir ki, seqmək və seqilmək hüquqlarının sözü gedən prinsip əsasında pozulması qanunu qüvvəyə minəndə, yanı başlangıçda qanunun geriye işləməsi prinsipini təqşurşur və sivil dünyamın emal eləməyə borslu olduğu bir prinzip - qanunun geriye işləməsi - bir nəfərin hakimiyyyət mündəttini möhdudlaşdırmağın belək də an vacit məqəmbində bu işə mane olur.

Hakimiyyat va müddat

Niyə bir nəfər on beş il prezident olmamalıdır

dud səlahiyyətlərdən de sui-istifadə cləmək mümkündür. Ona görə tək səlahiyyətləri yox, onun insanın ixtiyarında olduğu vaxtı yox, ham də onun konkret bir insanın ixtiyarında olala bilsəcəyi vaxtı çərçivəyə salırdılar. Deməli, bir nəsafin hakimiyəti müddətinin möhdudlaşdırılması ehtiyat tədbiridir, hakimiyətin etibar olunduğu və bu etimadı doğrultmuş adama da axıracan etibar eləməməyin nəticəsidi. Biz dövlət adamina bu münasibəti müasir konstitusiyaların çoxunda görürük. 7 il Türkiyə, 8 il ABŞ-da, 10 il Azərbaycanda bir prezidentə göstərilən etibarsızlıq son həddidid. Heç vaxt etimadışlıq görülmədiyinə görə bu müddəti başa vura bilən prezident homşılık etibarları sayılır; o, vozifəsinə itirəsə də, ömürlük toxunulmazlıq qazanır.

Öslində prezident olmuş adamın prezident seçilmək hüququna hədd qoyulması çox gülünə prinsipidir. İnsanı daha çox səs toplayıb daha çox prezident işlədiyinə görə növbəti seçkidi iştirakdan mohrən olmək, uzun müddəli etimadı olmuş ona həkimiyətdən uzaqlaşdırmağın səbəbine çevirmək doğrudan da gülməlidir. Bu həm də

sobəbini də demokratiya fələsfəsi baxımından qüsurluluğunda artxarmaq lazımdır. Ancaq bu düzəlis hom dəmokratiyənin onsuq ötüşmək cəhdinin bas tutmadığını göstərir.

Özünün oqıdılı roqibləri - alternativ ideologiyaları möğlülər eləmis demokratiya üçün aqısdızı roqib - avtoritarizm hələ ki, ciddi təhlükə olaraq qalır. Xüsusun işqisəti, kriminogen, horbi zəmin yaranan kimi xalqlar və prezidentlər sort rejimə meyillənlərə başlayırlar. Ona görə demokratik dünya bir nəfərin avtoritar təsəbbüşçüyü, bir xalqın avtoritarizm kənfülli basasına çevriləməsinə mane olmaqdən ötrü hakimiyyət dayışılışının xalqın dəstavından tam asılı poziv-

dəstəsino çevriləmisi prosesi-
narı qızıl yoldaşlığını görərik.
Bir nəfərin həkimiyət
müddətinin məhdudlaşdırıl-
ması principinə demokratiyanın
təməl prinsiplərindən biri
kimi baxmaq olmaz. O deyil,
cənədindən. Demokratiya oslin-
dən ondan imtiyənləmədi və
təhlükə sovuşan kimi elő
lə toplayıç. Onda dövlət
başçısının solahiyət müddəti
ti yalnız seçki müddətiylə
məhdudlaşacaq. Hələlikse
demokratiyanın bir adamlıq
müddət seninzi başa düşmək,
həm də çox sədə başa düş-
mək lazımdır. O deyir ki, za-
manın konkret anında haki-
miyyət prezidentin layiqli-
yindən, partiyanın mövqə-
yindən, xalqın təsəssüfün-
dən asılı olmayaraq hökmen

1951-ci ilə ABŞ Konstitusiyasında düzoliş qobul olunanda da bir nəfərin iki defadada çox prezident seçilməsinə qoyulmuş qadağanlaşdırılmış prezident postunu tutmuş adamın növbəti iki seçkide iştirakını məhdudlaşdırılmışdır. Eyni situasiya indi Azərbaycanda da yaranıb. Neyləmkən olar, bir haldə ki beledi, onda Heydər Əliyevin bu ilki seçkidi prezidentliyə namizədiyyinin qanuna uyğun olduğunu da məməq, amma ona bütün səbabları qırqıcı qoyub, elə ancaq on ildi hakimiyətində olduğuna görə səs verməmə lazımdır. Bu, haqqında danışmışız iki vacib prinsipin toqquşduğu situasiyada həkikisini emal etməyin yeganə yolu.

Yol

Hikmet SABIROĞLU

Hærækætdən bærækætə

Nə dünyanın axırıdı, nə də ölkənin. Amma çox halledici və elə bu sərđan da ağır ildi. Söhbət müasir tariximizlə onillik, əslində isə otuz-qırx yaşı olan bir hakimiyətin qalib gəlməyacığınındır. Bu hakimiyət az qala bütün azərbaycanlılarla yaşadı hakimiyət olduğundan gündəmdə böyük bir epoxani yaşaması insanların taleyi durur - hər birimizin taleyi.

Azərbaycanda adamlar olub və var ki. Heydər Əliyevin adıyla bağlı bu hakimiyətdən yarılıblar. Azərbaycanda adamlar olub və var ki, həmin hakimiyətin varlığını çox üzdən duyub-yaşayıblar. Millətin bu iki kəsimini Heydər Əliyev çığ[lar]ından ezaib görmüş sayısız-hesabsız soydaşımızın yanında dördaya damla kimidir. Taleyi otən əsrin uzaq 60, 70, 80-ci illərində qurılıb qalmış azərbaycanlı bacı və qardaşlarımız - heç bilmirik hər hansı dönyadadılar. Gökümüzün qabağında qətlə yetirilənlər, zillətdən sam kimi ərinçlər, azadlığının itirənlər, balasından olanlar neçə, birdimi, ikidimi? Bir deyil, iki deyil, heç min deyil, çıxdu, laq çox...

Mehz bu çoxluğun və hər manada ayaq altındakı votenin xətrinə 2003-ə oolum-qalim ilki kimi baxanlar var. Heydər Əliyevin erasının davamını sidq-ürükden istəyənlər o çoxluğu innen bəla da zorlamadqa isarlı adamları. Onun üzülmüşəyin tərəfində duranlar, ister-istəməz, zorlanan çoxluğun müttəfiqi sayılmalıdır. İndi o çoxluqdan asılı - onu illərin zülümündən qurtarmaq niyyətinə boyan edənləri özünə müttəfiq sayır, ya yox. Əni ağır və çatın sual budur, bir də mülkətimizin seckidə hansı seçicim edəcəyidir. Yəna yaxasını qırqa çəkib möcüzəyə bel bağlayanlar, qonşuya ümid olanlar sinəsinə qabağı verənləri qat-qat istələyəcəksə, heç na dayışmayaçık. Yaxasını qırqa çəkənlər bu ölkənin Heydər Əliyevindən da ağrı problemidi. Torpaq əldən gedib, adamlar əldən gedib, ölkə yağmalanıb - susular. Seckiyə getməyiblər, initiong qosulmayıblar, heç bir yol qazet da almayıblar, amma yaxşı yaşamaq istəyiblər. Alınmayıb, alma da bilməzdü. Dünen qonşusunun haqqı təpədənən başın bork-bork bübük gizlənən gözünə bər türkəmə karasında açıb. Bu illərdə şər az qala hər qapını döyməyə, hər evə saxılməq, macəl tapıb - gündən gizlənləri də cəngiñ keçirib. Və heç şübhə yoxdu ki, dayərlərin toquqşاقığı bu ildə də fursət fəvvarılışo, sərdən gizlənməyə bir qarış yet tapılmayıcaktı. Buna görə də bəri başdan gizlənlərini ağlıdan çıxarmaq gərəkdir, inidizə çıxməq, güc göstirmək, şəri durdurmaq zamanıdı. Vacib deyil ki, ham kiminə dəlincə getsin. Fəqət vacibidi ki, ham həm nənə baş verdirdi, həm də nənə vəro biləcəyini aydın tasavvur etsin. Nənə baş verdidiyən göz qabağından: Hamkiyyat gəzol bər məmləkətə yol qurğanlığı fahisi kim davranır - başına min oyun açarsan, haqqını da verməzsən. Hamkarım Xalı Bahadır Bakı şirkindəki qanlı olayı - yellənəçək zəncirinin qırılması sonucunda işki usaqın telof olmasına - məməkətin ümumi həlyyla müqayisə olunmalıdır. Və çox düzgün yazmışdır ki, indi bizim məməkətə zənciri cürülmüşən o şirk yelləngənə bənzəyir. Nənə vəro biləcəyi haqqda baş sindirənlər göz önüne hamuinuzın oturduğumuz "yellowçöyin" zənciri qırılan günün gətirsinlər...

Bilirim, bozuları noyinsö doyişocayına ümidin
lorını itiriblör, danışdırda ol-qolun yanına düşür.
Yaxşıya ümid yoxduşa, hec olmasa, **az pisa** no
sözləri? Onu ki uğrunda çarpışmaq olar! Bozuları
da yalnız gəydəkisi şəhəndən mərhəmət umular. Lap
o loterəyə müşən udmaq istəyən kimi. Allaha
qurban olum, amma son da bir loterəye biletli alsa-
na, oñiz soydaşım! Yüzüllərin sinağından **cıxbəx**
"sondan hərəkət, məndən borakat"! Və kim de-
kilər ki, borakat olmavan verən borakat olacaq

"TURAN-98" TƏRCÜMƏ FİRMASI

Kəsfivətli tərcümə və ürəkaçan xidmət...

Mətn və sənədlin xarici dillərdən Azərbaycan və rus dillərinə və öksinə tərcüməsi, nəbelə onların notarial qaydada təsdiqi üzrə xidmətləri yerinə yetirir.

Firmanın ünvanı: Ü.Hacıbəyov, 10. "Bakı"

Firmanın adı: CİHAZ İŞLETME
Elagacı telefon numarası: 93-05-93 / 314-33-85

E-mail: cayanazer@box.az

Dollar: İngiliz, rus, fransız, italyan, ispan, portugal, çex, slovak, polyak, fars, öröb, turk, alman, gürçü, ivrit yə s.

◆ Müstəqilliyyin ilk onilliyindən miras qalmış ağrı-acıclar Azərbaycanın canından hələ çox sonralar çıxacaq. Elin məsələlər var ki, onların fəsadlarını aradan qaldırmağa onilliklər də yetməyəcək. Qızların ata ocağında qarılması, oğlanların subay qocalması, millatın on minlərlə cavan, enerjili övladının dünyanın neçə-neçə ölkəsində bir tike çörək pulunun kələsinə çevrilmesi, ailə quranların sayının ve təbii artımın sürətə azalması ölkədə dərin demografik böhranın heç də tam olmayan siyahısıdır.

səlib. Dövlətin öz vətəndaşlarının minimum soviyəyədə belə sosial müdafiəsi ni tomin etmədiyi ölkədə yaşlı insanlar ailə üçün səslənlər yündür. Bu yüksü daşınmaq isə iş tapa bilməyib bütün günü qul bazarlarında dolanşan və səcavətlidə qalan cavan nəslin boynuna düşür.

Ailə quranların sayıni azalır?

Azərbaycanda ailə quranların sayı azalır. Müstəqilliyyik dövründə ölkə

əhalisinin hər min nəfəri-nə nikahların sayı iki dəfədən çox azalaraq 5,1-ə enib. Ölkənin müxtəlif bölgələrində vəziyyət daha acinacaqlıdır.

Məsələn, 2001-ci ilə Gədəbəy və Xocavənddə hər min nəfər 2, Kalbəcərdə isə 0,5 nikah qeydə alınıb. Öz növbəsində 1990-2001-ci illərdə min nəfər hesab ilə 24 yaşadık kişilər arasında nikahların sayı 42-dən 15-ə,

25-34 yaş qruplarında isə 61-dən 42-ya düşüb.

Heç şübhəsiz, bu vəziyyətin əsas səbəblərindən biri ölkədə sosial-iqtisadi vəziyyətin ağır olmasıdır. Aydınkı ki, özü üçün çörək pulu qazanmaq imkanı olmayan gəncələr qurmaq kimi ağır yükün altına girmaya risq etmirlər. Amma burada başqa bir həlli də amili - "oğlan qılığı"ni yaddan çıxarmaq olmaz. Gənc yaşında olan kişi əhalinin xeyli his-

omaklı-emiqrantların sayının 600 nəfər (!) olduğu bildirilir. Rusiyannın hüquq-mühafizə orqanlarının bir neçə ay bundan əvvəl yayıldığı məlumatda isə bilinir ki, təkcə Moskva şəhərində 540 min nəfər qanunsuz yaşayan Azərbaycan vətəndaşı qeydə alınıb.

Emigrasiyanın leqallashırılmaması həm siyasi faktorlara, həm də hakimiyətin maddi maraqları ilə bağlıdır. Qanunsuz miqrasiya, sərhəddən keçmə prosedurundan şöfəf olmasına milyardlarla dollar gəlir deməkdir.

Bundan olaraq, əgər rosmi soviyyədə etiraf olunsa ki, bu gün omak qabiliyyəti vətəndaşların 30 faizindən çoxu (toxminan 1,5 milyon nəfər) ölkədə yoxdur, onda hakimiyətin sosial sabitliklə bağlı topluluğu sabun köpük kimi bir gündəcə dağları. Sabitlik iş yeri, çörək istəyin foal əhalini ölkədən qovub çıxartmaqla yox, iş görmək arzusunda olanların hamisina normal şərait qurmaqla yaradılır. Rusiyannın miqrasiya kartatib etməsinin Azərbaycan hakimiyətini tələsa salması da mözh bu səbəldən doğur. Seçki ilində həmin adamlar xeyli hissəsinin iş, çörək tələbilo ölkəyə qayıtmamasının həkimiyəti üçün demək olduğunu izah etməyə çalışır. Həm də nəzəro almaq lazımdır ki, bu insanların ölkəni tərk etməyənələr forqlı olaraq polis dayanışının sindirmədiyi, euraz hissini sonan itirməyən foal tabaqdır.

Son illər qanunsuz miqrasiya Azərbaycan əhalisinin böyük bir hissəsinin dənəsi mənəvəyinə çevriləndi. Bu sahədə itkilimiz qazanclarımızdan dəha çox olub. Təkcə son bir ayda Rusiyadan onlara meyit götürül. Bu fakt onu göstərir ki, başqa ölkələrdə qeyri-lehən yaşayın hər bir həm-vətənimiz terrorun, qətlin potensial qurbanıdır. Hələ onu demirik ki, nə qədər insan öz ölkəsində özünə rəvə bilmədiyi alçaldıcı işlərdə çalışmayı möhkəmudur.

Beləliklə, Azərbaycan vətəndaşlığı daxilində olduğu kimi ölkənin cələndə də öz dövlətinin himayəsinə məhrumdur. Uzun illər əcnəbi diyalarda bir tək çörək rüyən işləyən qızılı emiqrantların qələmənliklərindən yaradılmışdır. Problemin bu kontekstdə aşdırılması isə hakimiyətin maraqlarına qətiyyətli uyğun golmir. Miqrasiya axınının legallaşdırılmasının bu faktın bariz nümunəsi hesab oluna bilər. Rosmi statistikanın məlumatına görə, 1991-2001-ci illərdə Azərbaycanın təsəssüfatı 170-180 min nəfər miqrasiya edib. Eyni zamanda, azərbaycanlı əməkçi-emiqrantların sayının 600 nəfər (!) olduğu bildirilir. Rusiyannın hüquq-mühafizə orqanlarının bir neçə ay bundan əvvəl yaydığı məlumatda isə bildirilir ki, təkcə Moskva şəhərində 540 min nəfər qanunsuz yaşayan Azərbaycan vətəndaşı qeydə alınıb.

Axi toyura traplardan tabutda: enən hər bir azərbaycanlı gəncin ailə qurmaq, ata olmaq, ən nöhayat, öz ölkəsində inan kimi yaşamaq haqqı var - prezident başda olmaga, bütün vəzifəlilərin övladları kimi.

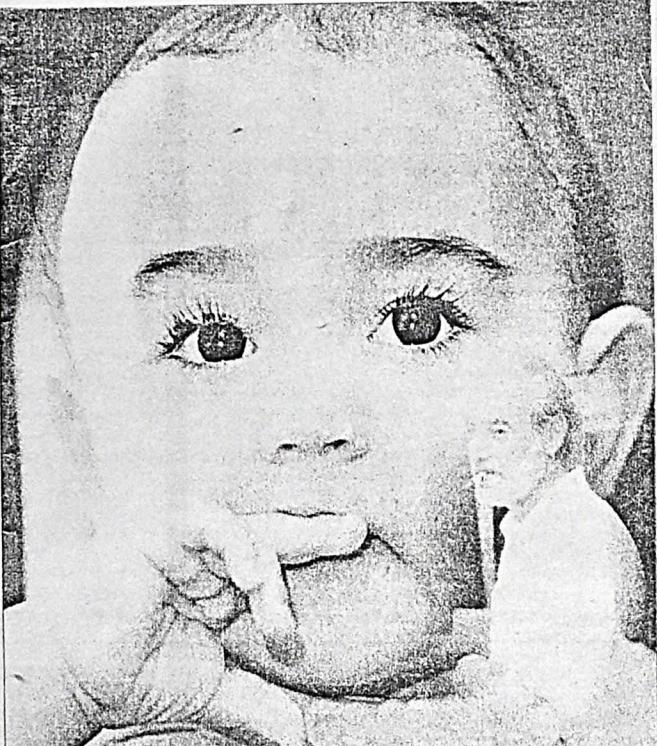
Demoqrafik fiylakat

Hər min nəfərə artım dörd nəfərdən de azdır...

Təbii artım: faciəvi azalma

1991-2001-ci illərdə təbii artım əmsali 2,6 dəfə azalaraq 20,3-dən 7,8-ə enib. Ayrı-ayrı bölgələrdə bu göstəricinin soviyyəsi daha aşağıdır. Məsələn, Göcə və Nəftalanda hər min nəfər təbii artım 4 nəfərdən də az olub.

Hazırda Azərbaycanda təbii artımın səviyyəsi inkişaf etmiş Avropa ölkələrlə müqayisədə o qədər də aşağı deyil (bu göstərici Böyük Britaniyada 2, Norveçdə 3, Belçikada 1 nəfər təşkil edir). Bununla bağlı on təhlükəli məqamsa nəsilverme qabiliyyətinin sürətə itirilmişdir. Bu göstərici 15-49 yaşda hər bir qadının bütün məhsuldar dövründə orta hesabla neçə uşaq dünyaya gətirə biləsinə elətə edir. Qeyd edək ki, istənilən ölkədə əhalinin təbii azalma prosesinin baş verməməsi üçün həmin göstərici minimum 2-2,5 intervalında olmalıdır. Son 10 ilə Azərbaycanda nəsilverme qabiliyyəti əmsali 1,5 dəfəyədək azalmaqla 1,8-ə, öz növbəsində şəhər yaşayış məskənlərində 1,6-ya enib. Qadınların yaş qruplarının görə doğumun soviyyəsinə diqqət yetirək, qısa müddədə ölkədə demografik şəraitin hansı sürətə ağırlığının şahidi olarıq. 1991-2001-ci illərdə 20-24 yaşda hər 1000 qadınna doğuları. Sayı 197-dən 120-ya, 25-29 yaş qrupunda 177-dən 93-ə, 30-34 yaş qrupunda isə 103-dən 49-ə enib. Doğulan uşaqların toxmine 112 faiçinin 1 yaşına çatmadığını da nəzərəalsaq, ölkədə nəsillərin bir-birini fiziki əvəzləməsi prosesinin nə qədər böhrəli həddə çatdığını aydınlaşdır.

**Qocaların
sayı artır**

Təbii artım səviyyəsinin sürətə aşağı düşməsi ölkədə demografik şəraitin hansı sürətə ağırlığının şahidi olarıq. 1991-2001-ci illərdə 20-24 yaşda hər 1000 qadınna doğuları. Sayı 197-dən 120-ya, 25-29 yaş qrupunda 177-dən 93-ə, 30-34 yaş qrupunda isə 103-dən 49-ə enib. Doğulan uşaqların toxmine 112 faiçinin 1 yaşına çatmadığını da nəzərəalsaq, ölkədə nəsillərin bir-birini fiziki əvəzləməsi prosesinin nə qədər böhrəli həddə çatdığını aydınlaşdır.

Rəsmi statistikanın məlumatına görə, 1992-2002-ci illərdə Azərbaycandan üst-üstə təxmininə 170-180 min nəfər miqrasiya edib. Eyni zamanda, azərbaycanlı əməkçi-emiqrantların sayının 600 nəfər (!) olduğu bildirilir. Rusiyannın hüquq-mühafizə orqanlarının bir neçə ay bundan əvvəl yaydığı məlumatda isə bildirilir ki, təkcə Moskva şəhərində 540 min nəfər qanunsuz yaşayan Azərbaycan vətəndaşı qeydə alınıb.

♦ Milli Tehlikəsizlik Nazirliyi silahlı çeçen dəstələrində döyüşməyə cəhd göstərən azərbaycanlılarla bağlı iki il əvvəldən başladığı emalıyyat tədbirlərini bu vaxtadək davam etdirir. Ötən il dekabrın 30-da daha bir qrup şoxən - 13 nəfərin məhkəməsi başa çatdı.

Höküm oxunandan az sonra Ağır Cinayətlər Dair İşlərlər üzrə Hərbi Məhkəmənin işa baxan hakimləri öz tehlükəsizliklərinin təminat üçün hüquq-mühafizə qurumlarına, da-ha dəqiq desək, Daxili İşlər Nazirliyinə yazılı müraciət etdilər. Hakimlər polisi ayıq-sayıq olmağa çağırıldılar. Özü də səhbat təkcə onların yox, prosesdə dövlət ittihamının müdafiəsinə həyata keçirmiş prokurorun da tehlükəsizliyinin təminatından gedirdi. Məhkəmənin sonuncu iclasında müttəhidlərin və yaxınlarının qisasçı hədələri çox ciddiydi: "Bunların hamisini başı kəsilməlidir!" - deyə qışqırınlar həm də geləcəkdə intiqam almağı and içənlər idi. Qalmاقlı məhkəmə prosesi icmaliyyatın və medianının diqqətindən yayınmadı. Hakimlərin müqəssisliyi cəlb edilənlər barədə cazanın anగ sənksiyasını seddiyi açıq-əşkar vurğulanınlardır vərdi, üstünlüklər deyənlər id. Amma çeçenlər köməyə getmiş adamların budaşlığı məhkəmədə nəyə görə bəllə sort cezalandırılmışın səbəbi açıq qaldı.

Əslində məhkəmə bu adamları heç cür şərti caza yoluyla azadlığı buraxa bilməzdi. Baxmayaraq ki, hamı bunu gözləyirdi. Çünkü bundan əvvəlki analoji mühakimələrdən hakimlər nisbetən yumşaq cəzalarla kifayətlənmışdırlar. Ancaq cyni ittihamlarda məhkəmə baxışına görəndən, sayca beşinci olan bu cinayət işi o birlərindən xeyli fərqləndirdi.

Rayonlardan da adam yığırlar

Bəş məhkəmə prosesində araşdırılanlara əsaslınə söyləm məmkündür ki, Azərbaycanda çeçen silahlıları canlı qüvvə yardımına təşkil edən xüsusi adamlar (bəlkə də qruplar) fəaliyyət göstərir. Hələ ki, onların fəaliyyəti tekeşa paytaxtla məhdudlaşır, lakin hüquq-mühafizə orqanlarından bərabərlər ki, çeçenlərin təlim düşərgələrinən adam toplamaqla məşğul olanlar artıq rayonlarda da aşkar edilib. Düzüdü, bu hələ kütləvi şəkil almayıb, amma faktın özü əsas verir ki, çeçen silahlılarına köməyə apılan azərbaycanlıların indiki hərəkatlərinin geləcəkdə konkret hərəkətə çevriləcəyini nəzəra ala. Elə Zaqatala-Bala-kən bölgəsində bir il bundan öncə baş verən hadisələri xatırlayaq. Onda bəlgədə ardıcıl cinalar tərəflimi mütəsəkkil dəstənin içində Çeçenistanda döyüşməs və çeçenlərin hərbi təlim düşərgələrində olmuş adamlar da vardi.

Silahlı çeçen dəstələrinə Azərbaycandən adam toplayan xüsusi qrupların fəaliyyətinin bütün məqamları istintaqdə üzə çıxsa da, çox az qismən mediaya açıqlanırlar. Məsələn, emalıyyat tədbirləri zamanı sözügedən qrupların xaricdə hesab nömrələrinin oldu-

Çeçenistanda

vurusmaq

istayınlar

Çeçen yaraqlıları azərbaycanlılara ikinci sort döyüşçü kimini baxırmışlar

gu aşkarlanmışdı. Onların son bir neçə ildə xaricdə külli miqdarda maddi dəstək aldığı da istisna edilmirdi. Əlbəttə, bu vəsait tekce adamların Azərbaycandan təlim düşərgələrinə göndərilməsinə sərf oluna bilməzdi. Bu pul bizimkilərə muzd qismindən de verilməyib. Hər halda, eger məhkəməyə çəkilənlərin ifadələrinə inansaq, onlar çeçenlər təmənnəsinə kömək etmək istəyiblər və bunun məqəbilində onları pul vəd olunmayıb. Azərbaycanlılardan ibarət dəstələr toplayan adamların geniş maddi imkanları onlara başqa işlərdə de lazımlı. Nəzərən əlaqə, ki, bu xüsusi qruplar həm vəhəbiliyi qəbul edənlərdi və Azərbaycanda bu təriqətin yayılması istiqamətində əsaslı iş aparırlar, onda mövcud mənzərə oxucu üçün bər qədər aydınlaşır.

MTN-də daha iki dəstə haqqında iş açılıb

Ceçenlərə köməyə göndərilenlər açıq-əşkar vəhəbiliyin təsiri altına salınmışlardır. Onların hamisinin "formalasdırıldı" yer Bakıda çox məhşur olan "Əbu-Bəkr" məscididir. Bu məscidin imamı Qamat Süleymanovun adı son bir ildə məhkəmə proseslərində, cəmiyyətdə geniş həllanandan sonra onu məscidə rəhbərlərindən "uzaqlaşdırıblar". Ancaq "Əbu-Bəkr"de böyük yenə odur. Bu vaxtadə çeçen dəstələrinə qoşulmaq cəhdinə görə mühakimə edilmiş nə qədər adam varsa, hamisinin ibadət və moizə diniñə məkmən "Əbu-Bəkr" olub. Ceçenistanda döyüşmək istəyənlərin hamisi məhz "Əbu-Bəkr"de ibadət zamanı "cihad" səbhətlərinə qoşularaq Çeçenistana "səfər" təşkil edən xüsusi adamlarla tanış olub. Lət. Bu qədər təsədűf qeyri-məmkündür. Elə o da təsədűfi deyil ki, məhkəmə edilən soydaşlarımızın məhkəməsinin sonunda hakimlər "Əbu-Bəkr" in fəaliyyətinin yoxlanması və nozərətə götürülməsi barədə bir neçə dəfə qərardad çıxınlardır.

Ancaq xeyri yoxdu: azərbaycanlıların xüsusi təlibatı vasitəsilə toplanmasına heç fasilə deyilir. Xronoloji ardıcılılığı diqqət yetirik: ilk məhkəmə prosesi 2001-ci il noyabrın 21-də

başlamışdı. Daha sonra 2002-ci ilin yanvar, may, sentyabr aylarında keçirilən ayrı-ayrı məhkəmə prosesləri zamanı təxminən 22 nəfər müxtəlif məddətlərə cəza alırdılar. 2002-nin dekabrında daha 13 nəfər məhkəmə edildi. Hazırda Ağır Cinayətlər Dair İşlər üzrə Hərbi Məhkəmədə İsgəndər Hacıyevin şəhərliyətə keçen məhkəmədə iki soydaşımız mühəkima olunur. Aldığımız məlumatın görə, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində analoji ittihamlarda daha iki dəstə barədə ayrı-ayrı cinayət işləri əlib və onları da məhkəmə baxışına göndərilməsinə az qəlb.

Döyüşə orta yaşılılar gedir

Ceçen silahlılarına kömək emalıyyatının gedisatında müəyyən dayışıklıklar edilib. Bu işlərlə bağlı ilk məhkəmə prosesi - Zaqatala sakini Kənan Şabanoğlu başçılıq etdiyi 13 nəfərlik dəstənin yaş tərkibi yadımızdadımı? Onların ekəri 20-24 yaşlı canavarları idi. Elə məhkəmə də məhz bunu nəzərə alıb gənclərin dini təsir altına düşdүünlərə esas götürüb və olduqca yumşaq cəzalarla kifayətləndi: müttəhimplərin çoxu şərti coşayla azadlığı buraxıldı. Sonrakı proseslərdə də hakimlərin sort cəzələrə əl atmadığının şahidi olduq. Karate üzrə idman ustası, 1980-ci il təvəllüdü Ağıl Namazovun məhkəməsinə yada salaş. Məhkəmədə sensasiyon açıqlanırlar vərən A.Namazov da azadlıqdan məhrumətmə ilə əlaqəli olmayan cəza aldı. Keçən ilin dekabrında keçirilən məhkəmə işə göstərdi ki, artı çeçenlərə kömək işində gənclərdən istifadə təcrübəsinə əl atmırlar. Təbii ki, gənclərin nəinki tutulandan, hota hərbi təlim düşərgələrinə aparılan dan sonrakı peşimanlığı onları razı sala bilməzdilər. Odur ki, bu dəfə onlar bər qədər yüksək yaş həddini (28-35 yaş) seçmək məcburiyyətində qalıblar. Amma hakimlər də bunu nəzərə almaya bilməzdi: yaş amili

lebəni kəndlərindəki hərbi düşərgələrde olduğu kimi, tolım keçən azərbaycanlıların heç də hamisən cəbhəyə, federal qoşunlarla təməs xattının göndərilməyib.

Çeçenlər yaralı azərbaycanlıları döyüşdən çıxarmıllar

Mütəhimplərden bəzilərinin etirafına görə, çeçenlər onlara kö-

məya golmış azərbaycanlılara bizi dünüşdürülmüş kimi yanaşmırı. Aqıl Namazovun düşərgədə azərbaycanlıları olan münasibət barədə isə materiallarında açıqlamalarından: "Azərbaycanlı gənələrin çoxu az sonra geri qayıtmış isteyirdi. Elə bil gəldiklərinə pəşman olurdular. Amma qayıtmış müşkül məsələ id. Nəinki düşərgədən çıxmış, heç postları keçmək mümkün deyildi. Biç açıq-aydın göründük ki, çeçenlər azərbaycanlılara ikinci sort döyüşçülər kimi baxır və bunu heç gizlətmirlər. Ən əhəmiyyətli məqsəmlərdə isə onlar biza ümumiyyətə etibar etmirlər. Ərzaq daşıyan vaxtlarda da döyüş xəttində yaralı azərbaycanlılara münasibət bizi çəsdirirdi. Əslində biz ona üçün yollanmışıq! İslami dəyərlər namına, çeçenləri müsəlman qardaşlarını hesab etdimizə görə. İsteyirdik ki, orda yaralı çeçenlərə yardım edək, lap elə döyüşlərdən də köməyimizi əsirgəməyək. Amma onlar bizimlə özləri arasında kifayət qədər fərqli qoyardılar. Təsəvvür edin ki, döyüş vaxtı yaralanan azərbaycanlılara kömək etmirlər. Deyirlər ki, özünüzükülləri özünüz çıxarırlar".

İctimai tendensiyadan bir nüansi da xatrələmək isteyirəm: bu da ondan ibarət ki, məhkəmədilər dəstələrindən bir çoxunun dolayınsı ilə etirafıla getməsi və pəşmanlıqlı son anda ictimai-siyasi xadimləri sözügedən "müdafiə hərəkatı" ni yaratmadan vəzifələrini məcburiyyətində qoyma. Məhz ictimai roğbat azərbaycanlılardan ibarət yeni dəstələrin yaradılmasına və bizimkilərin deyəsindən məhrumətmə ilə əlaqəli olmayan cəza aldı. Keçən ilin dekabrında keçirilən məhkəmə işə göstərdi ki, artı çeçenlərə kömək işində gənclərdən istifadə təcrübəsinə əl atmırlar. Təbii ki, gənclərin nəinki tutulandan, hota hərbi təlim düşərgələrinə aparılan dan sonrakı peşimanlığı onları razı sala bilməzdilər. Odur ki, bu dəfə onlar bər qədər yüksək yaş həddini (28-35 yaş) seçmək məcburiyyətində qalıblar. Amma onlar bizimlə özləri arasında hələk olub.

Azərbaycan ictimaiyyətinin Çeçenistanda döyüşmək istəyənləri dəstəkləməsinin dəhə monifi noticiləri ola bilər? Vəhbi təriqətindən olan adamların bu işdə maraqları dañılardan ibarətdir?

Bu sualların cavabı növbəti sayımızda axtaracaqı.

- ◆ "Moskvdakı coxsayılı kafelerin birində 2 Azərbaycan vətəndəsi odlu silahla qətlə yetirilib. Ölenlərin səxsiyyəti açıqlanır. Canlıların axtarışı aparılır" (RIA-Novosti, 20 yanvar)...
- ◆ "Moskva 4 yashı azərbaycanlı biznesmen Məhəmməd Səlimov isə yerində qətlə yetirilib. Qətlən iqtisadi maraqlar ucbatından bas verdiyi söylenilir" ("Moskovski Komsomolets", 18 yanvar)...
- ◆ "Moskvanın Şərqi inzibati dairəsindəki atışma natiçəsində 1 azərbaycanlı hələk olub, digəri ağır yaralanıb. Hadisə günorta vaxtı Sovetska küçəsindəki xalq yaradılığı mahsulları yarmarkasının girişində bas verib. Azərbaycanlıların öz aralarındaki dalaşma sonra atışmaya cevrib. Qətlə yetirilənin 35 yası var ('Moskovski Komsomolets', 16 yanvar)..."

Faktları artırmaq olar. Ancaq sonda şərh olunacaqsa, siyahını uzaqtamaq da mənasıdır. Ümumi nticə isə odur ki, ilin ilk 10 gündündə Rusiyada təkəc 2 şəhərdə - Moskva və Piterdə 10 həm-yerlizim qətlə yetirildiyini Xaricde Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsi rəsmen elan etmişdir, qeyri-resmi rəqəmləri 50-dən artıq "200-cü yüksün" olduğunu göstərir.

Ancaq səbəblər və bu tendensiyənin motivləri bərədə ya susulur, ya da yalan rəy söylənilir.

Ən iri karyera və biznes uğurları meyitlər üzərində qurulur. Amansız səslərin? Nə edəsən, belədir.

20 yanvar buna tipik sübutdur. 13-cü ildönümündə də ugurlu dirilər və ölü kimi dirilər - xalq ələ saldı, şoular döldüztəl. Onları anlamadıq olar - tankın qabağına əliyin gəndələri ölümənlərlə onları şərəfləndirdilər, onlara yol açıdlar, sərvət, ad, həkimiyət verdilər.

Adamlar var ki, yada düşmələr üçün məhz ölməlidirlər. Ətəks halda hətta prezident olmaq istəyən bir siyasetçi Rusiya səfirləri qarışında piket keçirmək niyətinə düşməzdi (sonda sözünü yeyib fikrindən döndü). Bu siyasetçi heç özüyət verib Rusiyada azərbaycanlılarıni niye və kimlərinə əlinde olduğunu arasdırmadıq fikrinə belə düşmür...

Rusiyadan gələn tabutlar məqsədlerinin konnda yaşıyan azərbaycanlıların dördündən çəkmək olduğundan edən komite çıxınıklorına özlərinin varlığı, Rusiyaya səfərlərinin və bədədən bər qədər də vəsait istəmələrinə tömən edir. Nece deyirlər, bəla uğurla okizdir.

Ancaq na qədər ki nəticəyə yoluşubədən keçidiyini unudur (absurd tətətrini xatırladın Azərbaycanda məntiqi olan qalmaq gündəlik qohremanlığa və şəxsi faciəyə dönbü), isteriya və yalançı patriotluqla ürkən bulundurmadıq davam edəcəyik.

İlkin sabob isə birdir - Rusiyada qətlə yetirilənlər sakit genosidin surbanlarıdır. O sakit genosidin ki, onları Azərbaycandan uzağa aparır.

Genosid təkcə Pol Pot taktikası ilə baş vermir ki? 2 milyonun çıxıb getməyi bəs genosid deyil!

Global səbəb dedim - Azərbaycan olaydı normal ölkə, hər yolpulu tapan bu

uzadıqda ömürlər nəqto qoynaq qurğuşun qırığı olur.

***

Mən bilirəm, yalançı patriotlara bu həqiqi dillərinə getirmək çətindir. Çünkü illüziyalardan əl çəkmək tezədir. Üstəlik, bu qatlılarından götürmələri divi-

Bratskda isə çəchenlər gücsüz idil və bütün azərbaycanlılar bacı slavyanlara verirdi. Bratsk qruplaşmasında 2 azərbaycanlının da güclü mövqeyi vardı. Elə onlar da öz patronlarına təklif edirlər ki, İrkutskdakı azərbaycanlılardan pulu çəçenlər yox, özləri alınlardı. İcazə verilir və həmin 2

Elə həmin ilə "Birlik" in vaxtı sədr Tahir Zahidov və dəha 2 həmyerlimiz rəqib qrupun gülləsi nə qurbə gedir. Bundan sonra isə Bəybala Ağayev yenidən cəmiyyətə sədr qaydır. Birçə məqsədə - qardaş qırığını son qoymaq üçün.

Irkutsk milisi də təsdiq-

bəsinə şikayət məktubu yollayırlar. Azərbaycanlılar Tomskın şimal inzibati dairəsinin rəis müaviniñən gileyənlərlər. Giley-güzər o qəder ciddi olur ki, FTX sözügedən şəxsin fealiyyətini arasdırmagə baslayır. Azərbaycanlıların incidiyi həmin şəxsin adı isə Ələkbər Rehimov idi. Bəli,

Özümüzə qənim Özümüz

Rusiyadan gələn tabutiara bir ayrı üzədən baxış

dəndləri itirmək istəmirlər. Ancaq onlar Azərbaycan ordusundakı "dedəvşinə" da bir yerlərin başqasını öldürməsini de danışmayaçılardı ki! Nədənsə onda piket yadlarında düşmür, çünkü eyni millətin övladlarının bir-birini məhv etdiyini bəyünlərinə almaqdırlar.

Belfədə isə günüñi özgələrinin boyunu atmaq asandır - hadisələr üzadıq bas verir, şahidər də yoxdur.

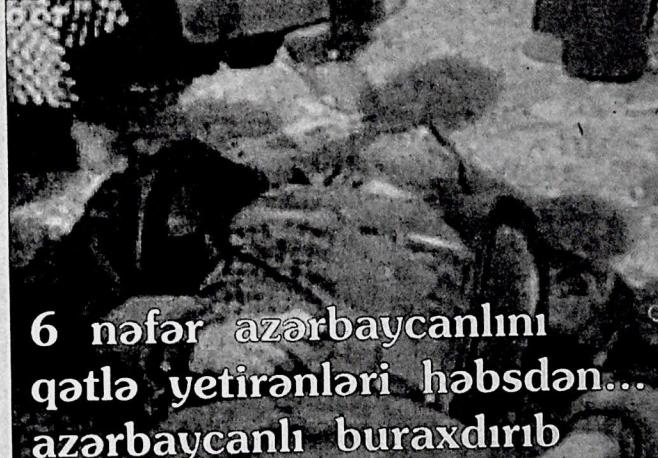
Məgər bu, birinci dəfədir ki! Elə isə gelin öten ilin noyabrına qayidaq. İrkutskdakı qanlı hadisəyə...

2002-ci il, noyabrın 20-da 45 yaşlı Bəybala Ağayev İrkutskdakı mənzilinin qarşısında qətlə yetiriləndə hətta bir çox rus qəzetləri yazırlar: "Baş sülhperver öldürdü".

Yəsəndən müdrük bu şəxs Məsalıda doğulmuş, Bakıda ali təhsil almış və 25 yaşında komsomol "putyovka" si ile İrkutska yollanmışdı. Son vaxtlar "Azerbstroy-komp" un (İrkutskda Azərbaycan tikinti kompaniyası) baş direktoru və azərbaycanlıların Rusiyada qətlə yetirilmələrindən sonra başəsək icmadaxili kriminal toqquşmaları. Bir sözü, azərbaycanlılar bir-birlərinə güllə atırlar. Ziddiyətlər isə həmşəs olub və məhz indi ona görə gərginlişib ki, qeyri-leqləq məhacirlərin Rusiyadən çıxarılacığı orofado bir çox golrən gətirən sahələr boşalacaq. Qırığın da onun üstündədir.

Daha maraqlı fakt - Azərbaycan Daxili İşlər Nazirliyindəki adını açıqlayan rütbəli şəxs "Exo" qazetinə bu ehtimalın reallığı yaxın olduğunu bildirir. Hətta toqribi rəqəmlərə də görər - 80 faiz hallarında həmyerliliyini elo özüümüñükələr öldürür. Çörək üstündə dava gedir. Çörək üstündə dava gedir. Daha bir hadisə devidliklərimizə oyani illüstrasiya olduğundan onun üstünə bir qədər dayanmağa lüsum var.

Bir neçə il əvvəl İrkutsk vilayətində 2 cinayətkar qruplaşma meydən salırdı: slavyan və Qafqaz qruplaşmaları. Azərbaycanlı adamları İrkutskda sayıç, cəngədən olur, ikinci-sində isə o özü də qətlə yetirilir.

**6 nəfər azərbaycanlı
qətlə yetirənləri həbsdən...
azərbaycanlı buraxdırıb**

Sənəd İrkutskda gələrək həmyerlərinə yeni qaydaları - "Boris" çağırığı Bəybala Ağayev azərbaycanlı qruplaşmaların heç birinə daxil deyildi. O, qrupları birləşdirə biləcək üçüncü qüvvə idi. Həmyətənlərinə bənditlərin təsiri altından çıxarımaq istiyordur. Bu məqsədə 2000-ci ilin yanvarında İrkutskda Kovo-Leninsk qəbristanlığında görüş təyin olunur. Orada azərbaycanlılar qalib gelir, atışmada 4 çəcen avtoritəti öldürür. Barəmət çəçenlərinə həmin ilin aprelində "Birlik" comiyətinin binasını yandırırlar. Bundan sonra azərbaycanlılar iki yərə BÖLÜNÜRLƏR: Kərim Qoşqarovun rəhbərliyi ilə əksəriyyəti çəçenlərin "damının altına" qaydırırlar, qalanlar isə slavyanlarla qalırlar. Bununla da azərbaycanlı İCMA DAXİLİNDƏ MUHARİBDƏ başlayır. Əvvəlcə ikinci qrup Qoşqarovun "Parus" bazarını təmamilə yandırırlar, sonra onu özünə 2 sui-qəsd olur - bireincisində Qoşqarov yaralanır, cəngədən olur, ikinci-sində isə o özü də qətlə yetirilir.

İrkutskda çıxan "SM Nomer Odın" qəzeti bu bərədə yazar: "Təhlükə hərəkətindən biridir! Ölümündən bir neçə dəqiqə əvvəl onun evinə telefon zəngi olundu. Zəng edən şəxs Ağayeva "Bereq" kafesində görüşməyi təklif edib. Ağayev cəldi yığışub və evden çıxıb. Killer isə onu dəhəzlin qarşısında gözləyirdi. Bəyler Ağayevə görüşməyi təklif edən isə onun həmyerliyi olub. Çünkü danışın azərbaycanca gedib!"

Daha bir analoji hadisə Tomskda coreyan edir. Oton ilin martında oradakı azərbaycanlı əcnəsinin nümayəndəleri Rusiya Federal Təhlükəsizlik Xidmətinin (FTX) vilayətdəki şöbələrindən fasilərdən istifadə olunub.

■ Məmməd SÜLEYMANOV

P.S. "MK", "Flb.Ru" və "Strana.Ru" qəzəldərindən fasilərdən istifadə olunub.

- İndi "Avropa"ya necə yazaq ki, ötən əsrin əvvəllərində dövrünün tipajları ilə işləyərək və zəmanənin şəklini cızaraq öldürücü satiralar yaradın bir şairin irsi 100 il sonra da Azərbaycanda aktualdır - yəni adamın üryəyini ağrıtacaq qədər aktualdır. O dərəcədə ki, dünyanın çağdaş teatr prosesi ilə sinxronluğu gözləyən "Yuğ" teatrı da yeni söz demək niyyətiylə "Hophopnamə"ni özüne dramaturji material seçib...

Teatrın badii rəhbəri və tamaşanın müəllifi Vaqif İbrahimoglunun suala cavabı, təbii ki, hazırıldı. İş masasının üstündə haşiyəyə alınmış şəkli öncə çəkir. Ki, baxışının fokusu dəyişilsin - şəkildəki Mirzə Ələkbər Sabirdir...

- Yازın ki, bax bu ariq, cüssəsiz

Hophop

"Yuğ" teatrında Sabirin "Hophopnamə"sindən tamaşa hazırlanır

dur" - deyib şair. Bu, əslində Sabirin poetik avtoxarakteristikasıdır. Ki, ona iki cür baxmaq olar. Əgər həmin misrəni Sabirin ancaq elə gəlmişgəzel sözər kimi uydurduğunu düşünsək, onda canımıza cəfa verib bu kəlmələrin mahiyyətinə varmaya da bilərik... Yox, boşuna söz uydurmaq oyununun dəhilərə xas olmadığını qəbul etsək... (şairlərə da inanmasaq, daha kime inanaq...) Sabir fenomeninin iki stixiya, ikili təbiəti - dağ və dəniz arasındakı qərar tutduğunu anlayırıq. Dərəyada dağ olmaz. Deməli, səhbətimiz çox derin, sırlı, qaranlıq qatlara çıxış olub da həmin dərin qatlara endikcə eyni zamanda yüksələn - meraca çatan bir şairdəndir... Bəllidir ki, dəhilər gerçəklilikə varolmanın sirlərindən en doğru, düüst xəbərlər gəndərən adamlardır - sadəcə, həmin xəbərlər açıq mətnlər şəklində yox, kodlaşmış, sıfırlanmış informasiya kimi yazıya köçürürlər. Və bütün orta çağ mədəniyyəti Qurani-Kərimə səykəndiyi kimi həmin mədəniyyətin yetirməsi olan Sabir üçün da bazis - Quran dilidir. Onun yazılarında gizlənən ali mənəmləri açıqlaşdırmaq üçün çağdaş elmi və super müasir metodologiyalarla işləmək zərurəti ortaya çıxır...

Vaqif İbrahimoglu'nun sözərini beyond bir xeyli çək-çevir eləmək gərəkdir. Sabirin yaradıcılığına baxışda kılınə kriterilərdən imtiyazlı... onun qəzəllörünü, qəsidişlörünü yaxşı oxumadığını rızə çıxacaq. Deməli, şairin obrazını yenidən tapmaqçın onun ırsını tam həmdə və təzədən ditsüncədən keçirmək vacibdir. Bu məqəndə Vaqif müəllimin nişan verdiyi səmti də yoxlamış olaq...

- Sabirin yaradıcılığının cövhəri-nənə açar tapmaq üçün bir əsas şeyə diqqət yetirmək lazımdır: Sabir öz-özünü necə qarvayırlı?! "Bənzərəm bir qoçaman dağ'a ki, dərəyada

ni bir ölçüyə salıb - bacardığı bu olub yəni. Bəlsə matulərlə işləmək-cün vaxtilə Qərbe Ömer Xəyyamı tənəndə Fitceralı kimini bir alim gərkədir ki, malını, dövlətini, canını sərf eləyib Sabirin əslində kim olduğunu dünnyaya göstərsin... Beləliklə, bütün bunları nəzərə alan dan sonra... "Yuğ"un "Hophopnamə"ylə hansı cəhət və səviyyədən iñsiyyətə girmək istədiyini aydınlaşdırmaq qalır. Vaqif müəllimin cavabı:

- Tamaşanın janrını bəla müəyyənləşdirmişik: "1 saat 15 dəqiqəlik hərkətli-namə". Bu, təbii ki, ədəbi

◆ Son məşqlər də bitmək üzrədir; işin bu mərhələsinə rejissorlar "cistik" deyirlər. Premyera ərafəsində məxsusun "Avropa" qəzeti üçün alınacaq müsahibənin ilk sualını taxminən bələ qururam.

təyindir. Əslində, tamaşa pantomim-məsxərədir. Oyunçular danışmayaçaqlar. Sabirden bəzi şerlər ("Ruhum", "Mənə bəd keçdi ihali", "Arizi-qəmələr əlindən ürəymışmış id"). "İstərəm ölməyi mən") yalnız fonogramla səslənəcək. Bu həm ifadə dilinin energetik tutumunu çatdırmaq, həm də intonasiyanı daşıqlaşdırmaq üçündür. Güman ki, dənişin aradan götürülməsi əsas şeyi - mahiyyəti tutmaqdə tamaşaya yardımçı olacaq. Və tamaşa neinki oruz vəzənini, hətta azərbaycanlı dilin bilən seyrincini de Sabir bərədə düşünmək yoluна çıxaracaq...

- Aydin məsələdir ki, bər tamaşyla Sabirin bütün ırsına işq saldıq deyə bilmərik - bu mümkünlük deyil - biz də bu iddiadan uzaqıq. Təqdim edəcəyimiz işlə yalnız məramımızı böyan edirik: canlı mədəniyyəti özü qəlbliyəndən uzaq durmalıdır!

Vəssalam. Premyerasıñ keçirməyə hazırlaşdığımız təzə tamaşa bərədə Vaqif İbrahimogluñdan öyrəndiklərimi "Avropa"yu mesaj olaraq göndərdim. Qoy orda bilsinlər: Azərbaycan mədəniyyəti müxtəlif dövrlərin zorla sıridığı əlavə qatılqlardan, qolp meyarlardan qurtularaq, onlardan kənarlaşaraq özü-nü-mahiyyətiñinden dərk eləmək vəziyyətindədir. Bu da sübutu - arxa keçməmişdən "hop-hop" demədik...

■ LAL

Rakurs

Nəriman
ƏBDÜLREHMANLI

Qayıtdı

... "Avropa" təxminən ilyarlılıq dustaqlıq-
dan sonra məməkötün media ailəsinə qayıtdı.
Necə deyərlər, hamı yoldan sağılanan!

Əlbəttə, biz bu qayıdışı bayram eləmirik; amma ilyarlılıq zamanı kəsiyi bir ığidın ömrü olmasa da, bir körpənin doğuluşundan aqay tutub yerməsinə, dil açmasınaq heç də qisa olmayı dövrdü; bu müddətən ələnlər oldu, satılanlar satıldı, alınanlar alındı, aldanmaq istəyənlər aldındı. Öten həmin il yarlımlı vaxt ərzində çörəy sözdən çıxan, söz əkib becərən, yaxşıya yaxşı, pis pisi deməyən can atan beş-on qələm adımı issız qaldı, amma gedib kiminsə söz meydənində bir qarın çörəyə işləmədi, sözün başına ip salıb ağanın nişan verdiyi dərəyə sənmədi, sözden söz çıxarıb onu-bunu çamura batırmadı, oturub ürək qızdırıcı Sözün qayıdışını gözledi. Üstəlik, həmisi közü öz qabaqlarına çəkənlər, özlərini Haqqın və Sözün himayəcisi sayanlar bu daş yixılınQL qolundan tutmaq əzəvənə söz meydənində tozanaq qaldırmaqın başlarını yola verdilər, vaxtilə nöqtəsi çox olan qəzətdən ötrü piken belə keçirənlər abırlı söz deməyi öz məramı sayan "Avropa"ya bir elə saygı göstərmədilər. Amma nıñ yaşı ki, bunlar ötdü-keçdi, yaşanş qurtardı. İndi Anadolu türkləri demis, keçmiş olsun!

... Ola bilsin, məsələ "Avropa"lıq deyil, amma şaxşon man bütün o il yarında söz meydənının tozaqında böyükmiş...

Qabaqlar, dünnyanın hələ tamaş qarışmadığı vaxtlarda söz ümmənnin "uzaq yaşı adalar" oxşayan, indi meydan sulayaların ekserinin ayağı belə deyəməyen azərilər - "Yol" qəzeti, "Xəzər" və "Gənclik" dörgülləri variydi, "Azadlıq"ın söz havasının çıxan bir sehfisə variydi, gec-gec çıxan, amma söz adamlarının diqqətini çəkən əl boyda kitablar variydi... Sonra o "uzaq yaşı adalar" yazaçı galon bulanlıq selin altında qaldı, üstündə kör-kötük qalan təpacıklar çevrevidi. Bunda da bəteri necə doğuldugu məlum olmayan söz delləllərinin ayaq tutub yeriməsi, "uzaq yaşı adalar"ın yerində öz xanimanların qurğanından örtrü yüz oyundan çıxmazı, söz havası olmayan yazılıra görə bir para müəlliflərin dörlü-dörtlü alması və üç boy özündə yüksəkdə durularla özünən alçaq boyundan aşığı baxması... sözü tutuya sayanları biqirdi. Nə vaxtı olıma düşəndə o qəzətləri veraqlayıram, sözünən esitmək istədiyim adamların yazılılarını tapa bilməyən qatılfı qurğan qırğacı və nə vaxtsa dumdurdu Sözün işığa çıxan vaxtını gözlezleyirəm. Amma vaxtın gözleməyini, səki axıb getdiyini de bütün canımla dùyuram...

... Qayıdış həmişə çətindi, ən azı ona görə ki, nələrənə tozədən başlamışan, nələrənə başqa cür yanaşmalısan...

Mən bilən, yazmaqdan ötrü yazı duyğusunu hemişə oləzməyə qoymamışam, kərənti kimi ovxarla saxlamışam; elə ki o duyğu soyudu, kərənti sayاق ovxardan düşdü, başlığı möqəmə təzədən qayıtmış qədər de asan olmur; gərk yənə nələrə qurban verənən, üstünlü Zəmanın külli basmış o duygunu təzədən qurdalayıb ehmal-ehmal alovlandırasan, Qələm dostlarmdan biri bu ovqatı çox diaqit ifadə etmişdi: "Gərk yaza bilməyəndə belə, nəşə yazarən, cünki yazmaq istədiyinin yolu məhz bu məsqəmdən keçir". Balıqçının da torunu həmişə qızıl balıq düşmür, o, gözlədiyinə sahib olmaqdən ötrü torunu atıb səbərlə gözlöyür; ola bilsin ki, qızıl balıq onun torunu ömrünün axırınacan düşməyecek, amma həyətinin ən gözəl anları istədiyinə qatımaqla bağlı olacaq - yaradıcılığın izaholunmaz sırrı-səhri də bəledi...

... Deyəsan, qayıdış məndən ötrü də buncu qatınim; hər halda istədiyimi istədiyim kimi deyə bilmədim...

P.S. Amma arkadasım Tofiq Abdin az qala hər gün qırıq bir istok və işığıla soruşur: "Deyəsan, qozətiniz çıxacaq..." Hə, deyəsan, çıxar...

◆ Bu yaxınlarda min manata "məmmədəmin" deməyin üstündə düşən bir dava, ümumiyyətlə, bu məsələ atrafında son illərdə esidilən və əsasən bütövlükdə millətin özüne, səviyyəsinə ünvanlanan giley-güzər məni "biz ni-yə pulumuzu müxtalif ayamalarla cəgürriq" suali üzərində düşünməyə vadər elədi.

canda maliyyə haqq-hesabları zamanı "milli pul" ifadəsi esidilməye başladı. İlk deşə bizi milli pulumuzu məməz bu cür "milli pul" adlandırmışdır. Məsələn, "milli pulla iki yüz manat", "milli pulla yetmiş manat", "milli pulla bir manat", "milli onluq", "milli yüzlük", "milli ellilik"... Vəssalam.

vet pulu yox. Azərbaycan onluğu ver? Xeyr, o, puldan yox, qiyamətdən dənmişdir. Deməli, Azərbaycan manatını fərgləndirən ifadə indi çıxalarının olduğunu kim nədanlıqdan, səviyyəsizlikdən deyil, pulun məbləğini dəqiqləşdirmək ettiyacından doğub.

Bələliklə, "milli pul" ifadəsi aradan götürüldü və Azərbaycan manatının ikinci damgası yuxarıda sadaldığımız, öz miyəsini uyğun gəlməyən ifadələr (iki min beş yüzlük, beş minlik...) oldu. Amma bu zaman bir başqa problem ortaya çıxdı. Yaxşı, beş yüzlüğə beş minlik deyir, ancaq bu, beş minlik deyil-ax! Başqa beş min da var ax! Elə beş min ki, beş yüz dəyir. Bəs necə eləyəsən ki, beş yüzlüğə beş yüz deməyən (yoxsa karıxsarsın, beş min də deməyən) ancaq elə eləyəsən ki, daqiq ibarəmənil biləsen - söhbət beş min dəyərinə on beş yüzdən gedir? Bax, bu problemləri xalq "nizami"yle həll edədi...

İndi kim nə deyir desin, amma o vaxt başqa yol yox idi. "Qız qalası", "nizam", "məmmədəmin" Azərbaycan manatının ünvanını və miyəsini təsdiq etməyən arxasına bir sıfır artırdı. Elə ki milli valyutinin dövriyyəsi genişləndi, Azərbaycan manatı işlək pul çərvildi, əsasən Azərbaycan puluya danışmış lazım geldi, bax, onda biz, görünür, tekevərdirəndən deyil, daha çox haqq-hesabda çəşməməq, səslenən sıfırın azlığına aldanmaqdən ötürü öz yüzlüğüməzə minlik, iki yüz elliliyimizə iki min beş yüzlük, beş yüzlüğüməzə beş minlik, minliyə on minlik deməyi sürətləndirdik. Bundan sonra "milli pul" ifadəsinə o qədər da ehtiyat qalmadı. Cünti biz Azərbaycan manatını onşus da sovet puluna nisbətdən o qədər eləyirdik, birbaşa o həddə cəgürməq başlamışdıq.

İndi kim nə deyir desin, amma o vaxt başqa yol yox idi. "Qız qalası", "nizam", "məmmədəmin" Azərbaycan manatının təsdiq etməyən arxasına bir sıfır artırdı. Elə ki milli valyutinin dövriyyəsi genişləndi, Azərbaycan manatı işlək pul çərvildi, əsasən Azərbaycan puluya danışmış lazım geldi, bax, onda biz, görünür, tekevərdirəndən deyil, daha çox haqq-hesabda çəşməməq, səslenən sıfırın azlığına aldanmaqdən ötürü öz yüzlüğüməzə minlik, iki yüz elliliyimizə iki min beş yüzlük, beş yüzlüğüməzə beş minlik, minliyə on minlik deməyi sürətləndirdik. Bundan sonra "milli pul" ifadəsinə o qədər da ehtiyat qalmadı. Cünti biz Azərbaycan manatını onşus da sovet puluna nisbətdən o qədər eləyirdik, birbaşa o həddə cəgürməq başlamışdıq.

Əgər bütün xalq eyni cür deyirsə, deməli, burda nəse

Manatin adı Bir xalq müdrikliyi haqqında

Diaqnoz

Buna cavab vermək üçün bir az geriyyə qəytimalıyyət və suali başqa cür qoymalıyyıq: milli pulumuz çıxanda onu nə cür adlandırma bilərdik, və nə cür adlandırdıq?

Gelin xatırlayaq. Azərbaycanın öz pulu çıxana qədar bizado hansı pul işləndi? Sovet pulu. Sovet pulunun Azərbaycandakı adı nəydi? Fikir verin, mən soruşuram ki, covet pulunun adı nəydi? Cünti covet pulunun vahid adı yalnız Sovet İttifaqından kənarda olub. Xarici ölkələrde SSRİ-nin puluna hamı rubl deyib, SSRİ-nin özündənə bu pulun bir adı olmayıb. Ona sovet xalqlarının bezisi rubl, bezişi karbovanes, bezişi som, sum, manat deyib.

Manat deyən xalqlardan biri də biz olmuşdur. "Rubl" sözünü və vaxtlar bizi bu pulun ruscaya tərcüməsi kimi qəbul eləmişik və yalnız rusca yazıb-danışanda

"rubl" kəlməsini işlətmışik. Deməli, sovet pulunun adı bizi "manat" idi. Bəs Azərbaycan pulunun adı nədi? Yenə manat. Beləliklə, eyni vaxtda eyni adlı iki pul. Əgər deyəri də eyni olsayıd, onda milli pul sovet pulundan ayrılmışa ehtiyac yaranırdı. Ancaq deyəri eyni deyildi. Azərbaycanın onluğu sovetin yüzlüğünə bərabərdir. Ona görə deşən milli pul on manatdan danışındır, bunu vurgulamışdır, ki, adamlar səhərət yarın yüz manatdan getdiyini başa düşsünlər. Bu zərərin nəticəsi kimi Azərbay-

çayan manatının ilk damgası "milli" sözü olub və buna da əlbəttə ki, damga demək olmaz. Ancaq məsələ onda deyil ki, Azərbaycan manatını fərgləndirən ifadə mədəni olub, yoxsa qeyri-mədəni. Məsələ onda ki, həmin ifadə hansi zərərətdən yaranıb, onu ortaya çıxmamasını sabəbi nə olub? Sadəcə, indi bizim özümüzün milli manatımız olduğunu hiss elətirdikmi? Məsələn, satıcı deyəndə ki, bu malin qiyamı milli pul on manatdır, o nə demək istayırdı? Deşən istayırdı ki, mənə so-

ra əsərindən

OLUM ƏKAYATLARI silsiləsindən

■ Tükənməz bir mövzü var, ister-istəməz hər birimizin qarşısına çıxacaq: ölüüm... Gəncər hər haqda cox da düşünmürəm - bəs neçə, irəndən o qədər yeni və maraqlı işlər var ki, hər sey vaxt tapşırıq nəzərdən. Yaniñ yetkin yaşda insan anayır ki, ölüüm qəcməzdir, abdi var ola bùaçık orqanızın yoxdur.

■ Layihəmizin maqsadı oxucuları qorxutmadıq yox, dündürməkdən. Bizi səzən məshur adamların tımsaunda ölüümün on müxtəlif həarından danışacağıq.

■ İntihadın basıyanıq.

İntihadın çox yazıçılar yazıb, ancaq bu problemdən inşiridə F.M. Dostoyevskinin əsərlərində rast golur. Onun roman və gündəliklərinin məskəndən sakitəcə tövbə keçmək mümkün deyil, müləqə hər əsərində intihar sehnəslərə qarşılıqlı. Səbəb tək yaşının bə "lənetli" mövzudan ilham almamasında deyil, daha çox 19-cu əsr Rusiyasının gerçikliklərindəndir. O ilərin matbuati, demək olar, her gün intihar xəberləri yayıldı: "İzmaylov alayında gənc zabit özünü güllələyib, 16-17 yaşlarında bir yeniyetmə də özünü güllə ilə vurub. Mitrofanov məzarlığında boğazı kəsilmiş bir kronstadtlı messəsan tapılıb, Moskvada issi bir canabin yoldan çıxardığı öz özünü çayda bogub."

1870-87-ci illərdə Rusiyada 36 min insan intihar edib. F.M. Dostoyevski bu faktların heç birini gözden qəçirmirdi. Qəzətlər davamlı izleyən edib "Yazığının gündəliyi" adlandırdıq, yalnız öz publisistik əsərlərindən ibarət xüsusi buraxılışda yazar: "Yenə bir qurban və yenə məhkəmə tibbi qə-

INTİHAR

Pikassonun iki arvadı axırətdə ona qulluq eləməyə «gedib»

rara aldı ki, o, dəliymiş. Bunlar heç cür anlaşılmış istəmirlər ki, insan ağlı başında ola-ola da, sadəcə, hanımsı uğursuzluqdan, haqsızlıqdan beziyindən görə, yaxud həyata baxışın yeknəsəkliyindən, də intihar qərarı vero bilər. Səbəb həyatın reallığıdır, dəlilik deyil.

"Yazığının gündəliyi"nin "iki intihar" adlı faslındə Dostoyevski yazır: "Hansısa müsahidəçi üçün həyatın bütün təzahürələri son deşərə sadə, bəsidi, düşündürəcək və baş sindirəcək heç bir şey yoxdur. Başqa müsahidəcəsə eyni təzahürələr narahatlıq, yaradır, o, halçaları zəncirə düzüb düşüncələrinin süzgəcəden keçirə bilir, ona görə problemi ayrı cür sadələşdirir, gülənlər sixit alınlara və azəbkən beyninən bütün suallarına birdəfəlik cavab verir. Bu yalnız ki düşünce terzinin fəqirdir, amma onların arasında həyatın gerçək mənası durur."

Bir çox insanlar üçün intihar - yorulmuş ruhun hayqırışı, ah-nəlosi, etraf aleyna mesaj və son karə esidilmək imkanıdır. Suisidin əsas səbəbi insanın öz varlığının menasızlığı hissini qapılmasına. Böyük şəhərlərdə, psixoloqların diliyə deşək, "kütlə içinde anımlıq" mövcuddur. Burda xeyli dost-tanış, iş yoldaşları olsa da, insan özünü vahiməli bir tənhalıq içindən hiss edir.

İntiharın üç formasını qeyd etmək olar:

E"Onun atası alkəqolikdi və həyatını onun doğulmasına az qalmış intiharla başa vurmuşdu. Kiçik bacısı çayda böğülmüşdü. Böyük bacısı özünü qəfər altına, qardası isə Yışeqrad damırıylı körpüsündən atmışdı. Babası arvadını öldürmiş, sonra üstüne kerəs töküb özünü yandırılmışdı. O biri nənəsi qərişçalarla veyilləndikdən sonra türmədə kibritleşən zəharlının ölmüşdü. Əmisi oğlu bir neçə dəfə məhkəməyə düşmüş və sonda Kartobəx həbsxanasında süs parçasiyla yuxarı arteriyasını kəşmişdi. Bibisi qızı isə Yanañda özünü altıncı martabədən atmışdı." Yaroslav Qaşəkin "İgid əsgər Şeykin sərgüzəştləri"

1. Gerçək (insan özünü doğrudan da öldürmək istəyir);

2. Aşşaktiv (emosional bir vəziyyətin təsiri altında);

3. Demonstrativ (ətrafin diqqəti callb etmək məqsədi).

Birincisi əsəşən kişilərə, ikinci və üçüncü isə qədənlərə xasdır. Yeri gəlməşkən, "gerçək intihar" o birlərindən fərqli olaraq ekşər hallarda "üğurla" nəticələşdir. Amerikanın Kolumbiya universitetindən psixoloq Ceffi Yang tənhalıq depressiyasının kicik bacısı adlandırdı. Onun fikrinə, hər tənha insan depressiyadan əziyyət çəkməyə biler, ancak depressiya təsirindən ola bilər. "Depressiyadan intihar edən yə iləsiz məmənələrə otagın arasındakı məsafədən də qisə olur". Bir çox ölkələrdə intiharın quarşısını almacığın xüsusi cəmiyyət və qruplar yaradılır. Onların tocrubası göstərir ki, "mütəşətilər" böyük

əksəriyyətini intihar həddinə çatdırır, məhəz tənhalıqdır. Tənhalıq isə gələndən asasən istədiyi partnyoru tapa bilməkdən, yaşılısında onlarla həddi-bülgə çatmış övdələrlən arılsınlarından evin boşlaşmasından doğur. Qadınlarda tənhalıq etməsi əsərlerin onları fark etməsindən ibarət.

20 oktyabr 1977-ci ildə Pablo Picasso'nun keçmiş sevgilisi Mari Terez Valter qarajında özünü asdı. Onların qızının sözlərinə görə, anası Picasso'nun etirafını unuda bilmədiyindən axırətdə rəssamın qayğısına qalmış üçün onun ardıcın yollanıb. Qəribədir ki, rəssamın rosmi həyatı yoldaşı Jaklin Picasso da doqquz il sonra bu yolla gedib. Madrid Müasir Sənətler muzeyindən müdürü Aurelio Tortenin sözlərinə görə, Picasso övdələndən sonra Jaklin üçün canlı insan idi. "Notr-Dam-de-Vidéki evinin girişində o, Picasso'nun böyük bir şəklini asmışdı. Hər gün

bu şəkillər səhəbat edir, məsləhət istəyir və hətta dalasında da".

Sergey Yeseninin sevgilisi Qalina Benislavskaya Jaklin Picasso qədər qəzəbləndə - şairin ölümündən bir il sonra onun məzarı başında özünü güllələyə vurdu. Yanındakı papiroş qutusunun üzərində bu səbəbi yazılıydı: "Bu məzarda mənim ən qiyamılı varlığınız yatar".

Ölslində, tənhalıq ona görə dəhşətli bir şey kimi qəbul edilir ki, biz onun insan üçün tabii bir vəziyyət olmamışla birbaşa, onu normal qarsılışa bilmirik. Yalnızlıq, öz "mən"imizi tanımaq imkanlarının məhdudiyyəti hiss etmirməz. İnsanlar isə tənhalıq haqqda düşüncələrini bölgəcələrlər. Təsəssük ki, cini şübhədə saxlamاق cəhdi hemisət baş tutmur. Tixacın çıxma təhlükəsi hemisət var.

Yaşı nəslə "Oz ölkəsinin sehrbazı" filmindən tanış olan Hollivud aktrisası Klara Blendik 1962-ci ildə isə sevimli paltarını geyib saçını, makyajını qaydaya salanın şəhər-bülgə çatmış övdələrlən arılsınlarından evin boşlaşmasından doğur. Qadınlarda tənhalıq etməsi əsərlerin onları fark etməsindən ibarət. Ümumiyyətə, yuxarı dərmanları incəsənət bohemisinin sevimli vasitəsidir. Gözəlliyini və ugurlarını xərçəməs. Cakoma Kazanovanın dediyi kimi, qırx beş yaşını keçəndən sonra qadınları ölüyə çevirən Parisin məşhur sakini Dalida, özünü atılmış və tənha hiss edən Merlin Monro da bu yolu seçib. Görürün, həllolunmaz problemlərlə (onların öz fikrinə) üzləşərkən hətta rühən güclü insanlar da Tannatos ölkəsinin dirilər dünyasından üstün tuturlar.

■ ELÇİN

(ardı var)

◆ Bu rəssamin son vaxtlarda cəkdiklərini görənlər, xüsusilə rəssam dostları sərgisini Bakıda açmamağı məsləhət bilirlər. Cünki o, qadındı. Bədənin intim yerlərində tatuaj, persinq (ən gözəlmənər yerdə desik acıq halqa salma), qaribə pozalar, "mavi" və lesbian cütləri, bası qırıq, qalan saçları yasla boyanmış qəhrəmanlar ən hazırlıq tamaşacını da soka sala bilər.

Sara Manafovanın işləri çox ölkələrin müzənlərində saxlanılır. Əgər onun növbəti sərgisi Bakıda yox, Avropa şəhərlərində birində olsa, çox güman, biza qaribə galen qəhrəmanlar "yerdə qalmaq" və "alınacaq". "Azerbaycan dünyası" qalereyasında keçiriləcək sərgiyin nəzərdə tutulan "Gecə portvanesi" işini görən Nəbi Xəzri da təcəbüünü gizləyə bilməyib: "Füzulinin, Leyli, Məcnun" yaradan rəssam bunu çəkib!"

- 1987-ci ildə Moskvada məndən "nə çəkirsək?" soğusundan cavab verdim ki, nəcə yaşıyıram, elə de çəkirsək. Bir vaxtlar "Leyli-Məcnun" uçakmışım. Təlevizorda tez-tez göstərilərlər. O vaxt men başa düşməyə çalışdım: bu necə hissəki, ona görə ölmək olar? Sevib yaşaya bilməzdilər bəyəm? Sonra Füzulinin yubileyin həssə olunmuş sərgiyin Füzulinin portretini hazırladım. Men öz işlərimi elə sevirəm ki, konkret hədisedən, yaxud insanlardan yox, əbədi mövzulardan olsun. Dənən, usaqlar, qadın, təbiət - hər şeyi bu sevginin ətrafında qururam. Onlar da heç vaxt dəbin tasırına düşmür. Men də sovet dövründə yaşamışam, amma heç vaxt traktör, kolxozçu çəkməmişəm. Idman mövzusunda, idmançıların gözəl bədənlərin çəkmişəm. Hətta sovet idman klassikasına daxil olmuşam. Uşaqlar çəkməyi də sevmişəm. Xocalı mövzusundakı işimi Rəssamlar İttifaqı aldı. Yarı ki, bə daqıqə nə hissələyirəm, onu çəkirəm. Vaxt vərdi heyatının faciəvi dövründü. Ölmək istədiyimcün özümə qəbir, başdaşı çəkirdim. Mənə maraqlıydı, on necə görünəcək? Mühərbi gedən illərdə, emalataxanada işiq olmayanda, küçəyə çıxmaga qorxduğum vaxtlarda heyvan kəllələriyle sahra çəkmişəm. İndi çəkdiyim obrazlar mənə dənə maraqlı galır. Mən həmişə gözəlliyi çəkmişəm.

Dostoyevski deyib, yaqın həm də inanıb ki, gözellik dünyası xilas edəcək. Gözəlliyyin xilaskarlığını dünyaya süber eləməndən yorulmuş Vinsent Loran axır dedi: "Gözəlliyyin özünü xilas eləmək lazımdı". Yandızlıdadi, XXI əsr qarşısında neca qorxurdur? Amma heç nə baş vermədi, bir əsrda yətib o birində oyanıdı. Kōhnsərə olduğu kimi yenə də mənfi informasiya üstünmüze qalaqlanıb. Bəlkə insanlar nə elədiklərini unudublar? Bəlkə unudublar ki, onların mənə bəzəməmək haqqı, yaxud hər əsərin öz təleyinini yiyisi olmaq hüquq var. Və on vacib, göydə Allah var. Keçən əsrin 60-ci illərində qoddarlıq və zurakılıq qarşı xippilor çıxış edirdi. Onları "güllərin balaları" adlandırdılar. Xippilorun

Onlara tamaşa eləmək özü maraqlı - deri, metal, parlaq boyalar. Bu yaxılarda Rusiya televiziyyasında birisində sual verdilər ki, şəhərdə belə gəzmək narahatı axı; o da cavab verdi ki, man belə özümü çox yaxşı hissələyirəm, amma gözə girməmək üçün taksidə gəzirəm. Cəmiyyət başa düşməldi ki, hər insanın başqasının zahirinə, eləcə də təleyinə bənzəməmək haqqı var. Bizimsə başqasının qınamığı, onu təqib etməyə haqqımız yoxdu.

- İnsan öz təleyini dayışmək qızdırtdı. Bəlkə ona göra geyimində dəyişiklik eləyir?

- Ola bilər. Onu yerlə yuxarı macbrur eləyən yoxdu ki.. Bu yaxılarda Almaniya bir jurnalı vərəqləyirdim, epotaj modellərə baxıb.

- Mübariz adama oxşamırsınız...

- Mübariz? Nəyin uğurunda? Mən heç kimə təcavüz etmirəm, amma müdafiə olunmayı bacarıram. Bu yaxılarda sərgi olmamışdı. Açılsıda baxdım ki, məndən başqa hamının işini asıblar. Birbaşa Fərhad Xəlilovun yanına girib dedim: "Siz bircaqdan qordurunuz?"

- Rossam Sara Manafova başqa rəssamların qorxulu ola bilər.

- Əgər insan şaxsiyyətində, onu qorxdığı nəsə olma biləm. Hərənin öz aləmi, öz təleyi var. Mən təleyimi heç kimə bölmüşüm!

- İslərinizi cəmiyyətin necə qarşılıyacağından da qorxmışınız?

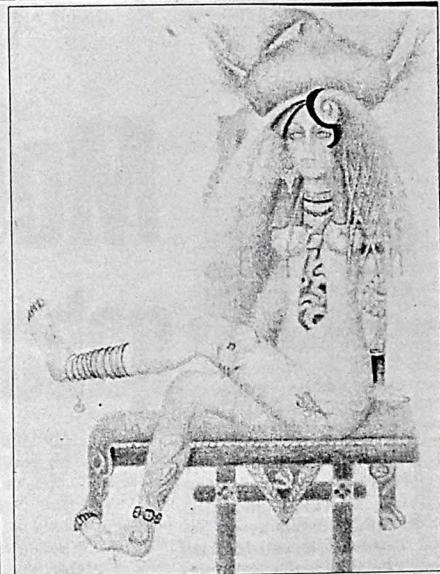
- Düzü, bilmirəm, sərgini Münhəndə eləyim, yoxsa Bakıda. Amma sənətdən başı çıxınların əksəriyyəti deyr ki, bış işlər pornoqrafiya yoxdu. Məndə bu işlər vasitəsilə seksə çağırmaq arzusu da yoxdu. Mən sadəcə, gözəlli göstərmək istəmişəm. Minimün ictimai fikir bir o qədər da vəcib deyil, təki özüm inanın ki, elediklərim yaxşıdır. Bir-

Əsrimizdən ÖZÜ

LÜT DüÜ

Rəssam Sara Manafova
çılpaq qadın şəkilləriylə
yüzilliyin obrazını yaradır

xirdim. Həmin modellərdən biri yazdı: "Mən özümü ağrısında rəngim qaçıր, ağarıram. Amma içimdəki qan qaynamaga başlayır". Bu sözələr onları başa düşməyə kömək edə bilər. Elosi var, başqasına əl atır, bu isə özüne qəsd eləyir. Bəlkə özünü incidir ki, başqasını incitməsin.

- İçərinə beləcə cələ çi-xarmaqcın daxili azadlıq lazımdır. Bu günün insanı çox anlaşlı soyunur və bundan da çəkinir. Amma onun içini görmək lap çatınlıb.

- Bir kəsə ürəyini açı-

ce onu bilirom ki, tamaşaçı bu işlərin yanından etməzötüb keçə bilməyəcək.

İndi XXI əsrdir, necə deyərlər, "qan qaynamadıl". Keçmiş artıq yoxdu. İnsanların əksəriyyəti keçmişə bəddindən artıq yer ayırrı. Onda sabahda yer qalmır. Çoxları nəyin almağı da çox shəhəriyyət verir. Mənsə olanlarının analizinə çalışırı. Cüki vaxtım yoxdu. Mən qıslar kimi yaşayıram. Heç vaxt axtardan palətməni hazırlıram. Bəs dəqiqədən artıq fikir çəknirom. Oldu-keçdi, vassalam. Bu bacarığı özümə təbiyə eləmisi. Gələcəyə çox yer ayıradı onda qorxmursan.

***
Sara Manafovanın işlərinin qıyməti qeyri-adlılılıdır deyil, artıq tanınmış, öz əslib olaraq sənətə转化. Onun keçmişlər öz haqq-həsabi var. Burda gördüklorımı, xüsusi eşitdiklorımı, çotin ki, təzliklə unudam.

yin obrazı beləcə xırda-xırda yıldı. Amma bu, insan deyil, epotaj modelidir. Epotaj kütlödən öz qeyimiyo, qeyri-adılılı ilə forqlənən deməkdir.

- Yəni yalnız zahirən forqlənən?

- Bəli. Mən onun daxiliyə maraqlıram, onu ancaq geyindirirəm. Əlbətto, onları tam başa düşdüy-

mü də deyə bilmərom. Amma kütlədən koskin seçiləmək, qeyri-adı olmaq istəyim. Mənim çox xoşuma golur. Ruh və bədənin harmoniya-sında yaşamasının özünü bəzəmək cəhdilərinə alıqlaşdırırı. Mənim çəkdiyim qəhrəmanlar Avropada çox-

ələdim. Boyunbağı və qalxışt geyindirdim. Ayağına qolbaq taxdım. Yüzilli-

ələmət.

Görürsə,

neçə özünə

əmindi, cünki əsr güclüdü.

Yenilikdən qorxməq lazı-

deyil,

insan həmişə bil-

mədiyyindən çokinir.

Bəlkə sevgi payı az

düşüklər.

Əgər sər xeyirdən,

nif-

rat

sevgidən yarın faiz az

olsayıdı,

çoxdan məhv ol-

muşduq.

Tünzalə Ağayeva: "O qorxuyla yaşamıram ki, birdən ailəm dağılar"

Yəqin yolda-rızda qabağuma çıxsa, tanımazdım. Cüñki efrda, qazetlərdə onu başı laçaklı görmüşüm. Ciyinə axan qırıvın sacları Tünzaləni tamam dəyişdirmişdi; ancaq mənə xoş galən takca bu deyildi. İlk baxışdan, illər kəlmədən duydum ki, Tünzalə səhəm həyatının pərdə arxasında axan qara sularına hala ət bulaşdırıbmış, ölüyə Tovuzdan gətirdiyi masum bir təmizliyin agusundadı.

KIV-dəsə hələ ki, Tünzalə bəresində qalmalı yazarlar, reportajlar görünmür. Biri istisna olmaqla. Bu yazı ötən ilin oktyabrında "Exo" qəzetində dərc edilib - Tünzalənin həyat yoldaşı Rəhmanın əvvəlki arvadı Fərqanə xanımın müsbəti. Yازının qısa məzgi budu ki, Fərqanə xanım Tünzaləni onun ailesini doğtməq-də günahlandı-

Modelyerim məndən qabaq arımla məsləhətləşir

nr, deyir ki, Tünzalə başqasını sevə bilerdi ve Rəhman da öz ailəsinə qiyamadı. Fərqanə xanım keçmiş ərinin qadınlara meylli şəxs kimi xarakterizə edir, deyir ki, əvvəller də onun sevgililəri olub, amma heç vaxt buna shəhəriyyət verməyib. Bu məsələ ortaya çıxandası Fərqanə xanım əvvəlcə boşanmağa razılıq vermek istəməyib, əri qızının ad günündə məclis əhlində Tünzaləyə evləncəsinə bəyan edəndən sonra evden gedib.

Bu, Fərqanə-Rəhman-Tünzalə taleyindən keçən ümumi bir təldi, amma Tünzalə xanım bu tələt toxunmağı istəmədi. Baxmayaraq ki, səhərbətimiz sevgidən, taledəndi, biz də darına getmedik. Bununla belə, Tünzalə Rəhmana olan sevgisindən danışmaqdə xəsis deyildi, həttə adəmdə belə bir hiss oyanrıdı ki, o, səhərdən-axşamaca Rəhmandan danışsa da, "yورuldum" deməz. Ona görə də müsbətə boyu Rəhman adına hər cümləbaşı rast gələsə, təcəübələrinin - ilk məhəbbət, özü də xoş sonluqlu sevgi insanın dilinin üzündə olur axı.

"Üstəgel"də sevgisindən memnuniyyətlə dəməşen müğənni Tünzalə Ağayeva "1+1=1" düsturya tam razidi. Özü də bu düsturun cavabını sualə izah istəməndə:

- Demək istəyirsiz, yəni sevənlər bir varlılıq, elemi? Razıyam, mən bunu öz həyatimdə hiss eləyiram.

- Tanışığınız hardan başla-

yıraq, olduğu yerde mütələq nəsə bir yenilik edəcək. Lap kiçik də olsa, nəsə yaradacaq. Gördüyübü bu studiya da (Tünzalə xanımın onların studiyasında görüşmüdüük - S.A.) onun ideyasıdır. Ona görə belə eləyib ki, mənə rahat olsun, gündə bir studiya dəyişməyim. Nə isə. Biz məktəbdə tez-tez müsabiqələr keçirirdik. Bir gün təklik elədim ki, Tovuz televiziyanın rəhbərliyində deyək, bu tədbirin birini çəkib efirə versinlər. Adı bir günüyüd, Rəhman əkilişli grupuya məktəbə gəldi. Onu deym ki, anam Rəhmanın mülliəmi olub, ona görə də adımı eşidibmiş, amma elə bilibmış ki, balaca bir qızam. Mənə balaca qız deyildim, on doqquz-iyirmi yaşım varydı. Və biz ilk dəfə məktəbdə tanış olduq.

Tünzalə xanım dedi ki, gəncliklən astanasına qədər heç bir sevgi yaşamayıb. Məktəb yoldaşları arasında onu ürəyinə salan olub, ancaq heç kimə könlük qızdırıbmış. "Bəlkə ona görə ki, heç kim diqqətimi cəlb etməyib, ya da ağlıma gəlməyib kimisi istəyo bilmər. Həm də elə biliirdim, sevgi bir əyləncədi. İnanmazsız, bəs-altı yaşında elə bikişə piçıldırıd ki, senin taleyin bir yerde oynadığın yaşlılarını tək yox, özgür cür olacaq. Anamın da mənə tesiri olub. O dənəndəki, ki, cəhəti qiymətləndirirəm ki, ha-

yoxsa aldanı bilər. Anamı indi başa düşürəm, cüñki qızımın beş yaş var, indidən narahatam; o kimə rast geləcək, seddiyi adam ona layiqmi olacaq.. Həm də özümü hazırlayıram ki, sabah onun kimisi sevdiyini biləndə bunu faciəyə çevirməyib qızımı buna düşüm".

- Bəs Rəhmani görəndə ana qadağaları yada düşmədi?

- Bu, çox gözlənilməz oldu. Həm də artıq özümlə bacarmırdım. Dündü, her şey ilk baxışdan başlamadı, biz Rəhmanla bir dost kimi görüsürük, səhərbət turdu. Bir gün ayıldıq ki, gec-gec görüşəndə, zəngləşməyəndə dərrixırıq, bir-birimizə can atırıq. Sən demə, içimizdə bir sevgi boy atırmış - bizzən xəbərsiz...

- Siz Rəhmana rast gələndə o, evliydi. Bu fakt siz saxlama-dımnı?

- Xeyr. Bir də biz qərar ve-rəndə o ailə artıq yoxuydu.

- Deyirlər, cavanıydız, gözəliydi, cəvadı da sevə, se-ça bilərdiz...

- Əgər sevsəydim, elə başqa-sını sevirdim də! Axtarmamışam ki, sonra da gəlib Rəhmanın üzərində dayanırmış. Bu, talenin, Tanrıının işidi. Və bu elə bir hissidi ki, burda ürək hökm edir, ağıl yox. Hər kimiz hesab eləyi-ri ki, seçimimizdə yanılmamışq. Və heç kim, heç nə bizi ayıra bilməz.

- Deyirlər, evlənəndən son-ra sevgi mösiət həyatında itib-batır, qayğıların əlindən romantika yer qalmır.

- Aila qayğıları başı-mızı na qədər qarışdırısa da, çalışırqə keçmiş günlərimiz unutmaq və evimizdən bir vaxtlar yaşadığımız o romantikanın qoxusunu gələsim. Ancaq mən o qorxuyla yaşamıram ki, aman Allah, birdən sabah ailəm dağılar. Qorxuya nəfəs ala-alə yaşamaq olmaz ki. Mənə, qarşındakının sevgisinə gecə-gündüz yalnız şübhəyə yanaşmaq özünə işgəncəli həyat seçməkdə.

- Hər gün bir yerdəsiz, işdə də, evda da. Bezdirci deyil?

- Münasibətlərinizin "qocalacağın" inanır-sızmı?

- Əlbətə. Ümid edirəm ki, o da inanır. Bizi bir-birimizə zorla bağla-mayıblar. Bizi Tanrı qar-şlaşdırıb. Bir də axı qızı-mız böyükür.

- Sizə, sevənlərin münasibətini əbədiləşdirən

mış saymamalıdi. Cüñki həyatda çox şey, ağlma gelməyən, yuxuna girməyən situasiyalar baş verə bilər və sən məcbur olub bəyənmədiyin addımı atarsan. Təbii, itirmək qorxusu məndə də var və man hər gün sükdür eləyirəm ki, sevdiyim adamlı-yam. Ancaq mən o qorxuyla yaşamıram ki, aman Allah, birdən sabah ailəm dağılar. Qorxuya nəfəs ala-alə yaşamaq olmaz ki. Mənə, qarşındakının sevgisinə gecə-gündüz yalnız şübhəyə yanaşmaq özünə işgəncəli həyat seçməkdə.

- Hər gün bir yerdəsiz, işdə də, evda da. Bezdirci deyil?

- Bezmirəm, cüñki özbaşına iş görməyi xoslamıram. İstəyirəm, eləyəcəyim on adı bir işə də onun münasibətini bilim. Si-zə müsahibə verirəm, o da bunu eşidir, buna görə də rahamat. Ancaq hərdən də istəyirəm, bir-birimizdən iki-üç saat uzaq düşək və bir-birimizdən ötrü da-rıxaq.

- Müstəqilliyinizə müdaxilə

özümü təsdiqləyə bilərem.

- Münasibətlərinizin "qocalacağın" inanır-sızmı?

- Əlbətə. Ümid edirəm ki, o da inanır. Bizi bir-birimizə zorla bağla-mayıblar. Bizi Tanrı qar-şlaşdırıb. Bir də axı qızı-mız böyükür.

- Sizə, sevənlərin münasibətini əbədiləşdirən

özümü təsdiqləyə bilərem.

- Münasibətlərinizin "qocalacağın" inanır-sızmı?

- Əlbətə. Ümid edirəm ki, o da inanır. Bizi bir-birimizə zorla bağla-mayıblar. Bizi Tanrı qar-şlaşdırıb. Bir də axı qızı-mız böyükür.

- Sizə, sevənlərin münasibətini əbədiləşdirən

özümü təsdiqləyə bilərem.

edir?

- Yox, amma mən onuz özü-mü müstəqil sayıram. Onuna birgə olanda tamam sərbəstəm.

- Səhnəda necə, siza çərçi-vələr qoyurmu?

- Qadağə geyimlə bağlılı. Rəhman gədək, açıq-saçıq pal-tar xoşlamır. Men də onun zöv-quna zidd getmirəm. Modelyerim məndən qabaq Rəhmanla məsləhətləşir. Səhnəda davra-nışma galincə, Rəhmanlı-Rəhmənsiz, özümüz özüme qadağaları var.

- Bəs Rəhmana bəyənmədi-yiniz xüsusiyyətlər hansı?

- Hövələsizdə. Bir də son sözünü əvvəl deyəndi. Dündü, sonra könlümlü alır, amma belə bir xasiyəti var. Hövələsizliyi menə də yoxlub. Bəzən sabır göstermək lazımlı olan yerda özündən çıxıram. Əvvəlsə belə deyildim.

Yaxşı xasiyyətlərə çoxdu. Ev işlərində kömək edir, məni başa düşür, qayğımı çəkir.

- Rəhmana rast gəl-məsəydi, indi hardayıdız?

- O da hərdən mənə bu suali verir. Yəqin adı bir ev xanımı olardım, axı səhnə eşiqlişə yaşımdı. Əgər yaşasayıdım və Rəhmana rast gəlməsəydim, başqa məsələ, onda bəlkə heç əra də getməzdəm, ya də ailəni dağıdıb sənəti seçirdim. Tanrısa mənə hər ikisini qismət elədi - həm sevgini, həm sənəti.

■ Sadət AKİFQIZI

Adil Qeybulla çərxı-fələyin içində

Səkilləri Səadət Akifqızı danışdırır

Birinci şəkil

Deyirlər, 40 yaş qocalığın cavanlığı, mən də qocalığının cavanlığını həbsdə qarsıladım. Həyatimdə ağır gün olub, amma bu ağır günlər İlxiçidəki günlərimə tay olammas. Psixoloji cəhətdən çox ağırlıdı, hərdən elə bezirdim, əlim Allahdan elə üzüllürdü ki... Qorxurdum, dözməyib kəndirə əl aparıram.

İkinci şəkil

Hə, vəqondu, burda dustaqlar qalır. Əlbəttə ki, qışda buz kimi, yaydasa qızmar dəmir kimidi. Yaxşı ki, kazarmannın yanında ev tutmağıma imkan verdilər.

Üçüncü şəkil

Bu şəkil həbsimdən bir gün qabaq çəkilib. Atam hadisəni eşidib Şəkidən Bakıya birnəfəsə gəlmədi, mən də təsəlli verdim, hələ şəkil də çəkdirdim.

Beşinci şəkil

Saymamışam, amma yaşın, elədiyim operasiyaların sayı 500-ü ötüb. Elə olur ki, saatlarla ayaq üstə durmali olursan, əlbəttə, cərrah da yorulur. Xaricdə dənən cərrahlar briqada şəklində işləyirlər, operasiya müddəti bir-birini əvəz etdirlər. Bizi də belə ənənə yoxdu...

Dördüncü şəkil

Parlament seçkisi ərəfəsidi. Yasamal müsavatçılarıyla görüşümüzüzdü. Müsavat parlamenti uddu, əgər səsizmizə sahib olmağa imkan versəydi, indi millət vəkiliydim. Amma parlamentdə oturmalyəkən həbsdə yatdım.

Yedinci şəkil

Gec evlənmisəm - bilirsən, xanumum öz seçimimi - bilirsən, usaqlarına bağlıyam - bilirsən. Amma onları nə qədər sevirəm, bax, bunu bilmirsin. Bunu heç kim bilə bilməz, çünki hissərimi sözün qəlibinə siğsidişməq mümkün deyil. Muraddan sorusunda ki, atanı, yoxsa ananı sevirsən, susur, seçməyi təkəd edəndəsə ağlayır, indi deyirsən, mən də...

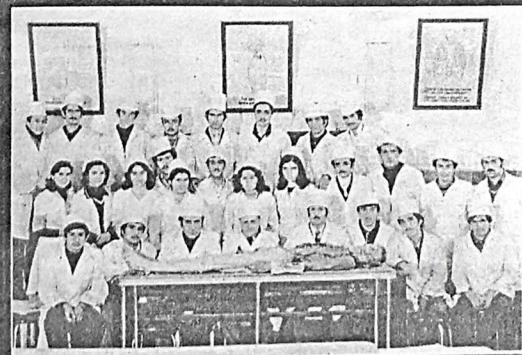
Səkkizinci şəkil

Tələbəliyim ağır keçib, ət, yağ talonlaydı. Bir gün aç olurdum, bir gün tox. Əvvəl yataqxanada yasayırdım, Lenin taqqudə alandan sonra kirayə ev tutdum. Bu şəklinə II kursda çəkdirmişik. Anatomiya dərsində. Qabağımızdakı meyiti, İki-üç ilin meyiti; üstündə tibbin sırlarını öyrənirik. Nə vaxtsa dərs vasaiti olacağı yaşın mərhumun heç ağılna da gelmeyibmiş.

Altinci şəkil

50-yə yaxın azərbaycanlı həkimi Türkiyəyə yerli firmaların dərmanlarıyla tanış olmağa davət eləmişdir. Bir hafta də Antaliyaya istirahətə göndərdilər. Orda çəkdirmişəm. Üzməyi yaxşı bilmirəm deyə hava komərinə arxalanıram. Həyatda isə qoruyucu komərlə dostluğa bir o qədər də əhəmiyyət vermirəm, halbuki təhlükəsizlikdən siğortam yoxdu.

Doqquzuncu şəkil

Sən, deyəsən, taleyin təkərini geriyə fırlaşırsan. Səhv eləmırəmsə, birinci sınıfdayık. Ayağı yalnız, kasib kənd usaqları... Hə, sinfimizdən çıxan yeganə professoram.

◆ Deyirlər, qarğı 300 il yaşayır. Amma Gəncədəki qarğaların ömrü ləp az, deyəsən, bəs-on il çəkdi. Əlkənkin ikinci böyük səhərində zoologiyann zağca kimi təndişi qarğalar qırılır. Laboratoriyanın diaqnozu - orientor infeksiyon xəstəliyidir. Bu xəstəliyə quslar tez-tez tutulur. O, ev quslarına, hətta insanlara da yoluza bilər. İnsanlar bu xəstəliyi qrip saklinda bürzə verirlər, quslarına müalicəsi yoxdu.

Gəncənin Xan bağında yuva salan zağcaların kütləvi şəkildə qırılmasına görə SOS siqnalı çalınmayıb. Halbuki bir hissədən çıxdu Xan bağlı hər gün onlara qarğı casidiyyət dolar.

Mütəxəssislərin dediyi-nə görə, orientozdan ölen qarğanın cəsədini ya yandırmaq, ya da torpaq basdırmaq lazımdı ki, infeksiya yayılmaması. Xan bağının cəsədlərənən günlerlər parka tamiz hava udmaq gələnlərin əl-ayağına dolış...

Sican da yeyirlər

Cox vaxt əhəmiyyət vermədiyimiz, bəzən hətta ağız büzdüyüümüz qarğı haqqında nə biliyik? Sualımızı BDU-nun onurqalılar zoologiyası və biologiyası kafedrasının müdürü, bioekoloji elmləri doktoru, nəmizədlik dissertasiyasını qarğalardan yanan Qara Mustafayev cavablandırdı. Onu sözlərinə görə, Azərbaycanda təxminən 100-120 min qarğı var. Ümumiyyətə, dünənyada qarğalar fəsiləsinə yüze yaxın qus addı ki, Azərbaycanda onların doqquz növü yayılıb.

Qarğalar başqa quslararası anatomiq quruluşdan savayı yem sarıdan özlərinə koruyub verməmərləriyle da fərqlərin; yəni qarğı dimdiyinə dəyən hər şeyi yeyir, dəndən tətmur sıçra qədər... Qarğalar yırtıcı da saymaq olar, cüntki beş-ənənə birləşib tükə boyda heyvanı hədsindən asanca gələ bilir. Ac qarğı heyətindən ona toyluğun gözü qabağında balasını çalıb aparır.

Elmdə "cığırın qusları" kateqoriyasına aid edilən qarğalar istənilən həyat şəraitində dözməyi bacarırlar.

Təki yem sarıdan korluq çəkməsin. Qişa bir neçə gün an qalsa, qarğanı ölüm təhlükəsi gözləyir. Bəzi qızılıqlar, yırtıcı quslar da qarğanın həyatına təhlükə yaradır. Qarğı iri ilanların yemine çevrilə bilər.

Boz qarğı fəlakəti

Ala və ya boz qarğı yaşıldığı və ya yasadığı yerden olaraq, həmə faydalı, həmə də ziyandır. Amma ziyan xeyrindən çıxdu. Boz qarğanın səhərənən görünməsi fəlakət sayılmalıdır, cüntki onlar parklarda yuva qurmuş bazək quslarının yumurtalarını yeyir, yuvalarını dağıdır. "Üç-dörd il avbol bir neçə qarğanın yuvasını gördüm, onda bəs bir yazı yazdım ki, Bakıya qarğı basıqı başlıdı. Əvvellər dünənyanın böyük səhərlərinə aña qarğı köçü olanda əhəmiyyət verməyiblər. Sonralar sayı yüz minləri ötən qarğanın səhərənən başqa qus qoymadıq, hətta adı göyərçini də sixisdirib çıxardığını görəndən səfərənən düşüb. İndi Bakıda da boz qarğı ildən-ilsəxalılar. Bu, çox təhlükəlidir.

Parklarda məskən salan qarğaların yuvasını dağıdırıb didərgin salacaq. Boz qarğanın yeganə xeyri odu ki, yem tapmayanda sıçra yeyir.

Səhərin sanitarı

Zil qara görgəmi olan

ləndirici vasitəsilə ətrafa yamaqla zağcaları əkin yerlərindən uzaqlaşdırmaq olar. Bu, bir neçə dəfə tekər olunsa, qarğalar daha o həndəvərə yaxın düşməz.

Zağcalar səhərin "sanitarlardı": küçələrə, parklara tökülen qırıntıları təmizləyirlər. Zağca ətdən de imtina eləmir, başqa yem tapmayanda leşlə çıxandırı-nı döydür.

var, adına ziğzığ deyirlər. Xalis məsə qışadı. Kolları xoşludur. Məsənən qırğı ucmur. Amma özündən kiçik qusların qənimidi, onların yuvasını dağıdır, balasını aparr. Ziğzığ, ölkənin aran rayonlarının hər yerində rast gəlmək olar.

Evlənməyə qərarı disi qarğı verir

Qarğalar arasında nika-

dul qalır. Böyüdüb pərvazlandıran sonra özünə yeni nişanlı axtarır...

Sonluq yerinə

Təbiətdə heç nə artıq deyil. Çeyircənin da, siçanın da öz yeri var. "Zərərvicidi deyib axırına çıxmır olmaz, bəlkə sabah təbəbədə, hansı dərəmlərin istehsalında lazım oldu, onda, məsələn, siçanı hardan ala-

Gəncədə qarğı qırğını, Bakıda qarğı yiğini

Qarğalardan dissertasiya yazmış Qara Mustafayev hər ikisini çox təhlükəli sayır

Zağcanın dostu dolasa, səhər sevməz saqsaqan...

Zağcanın bir yol yoldaşı da var. Bu, dələsəd; çox vaxt eyni ərazilədə yuva salır, eyni yerde yem axtarılar. Amma boynu boz dələsədən qoşunda özünən yuva tikir, görünür, elə bu xüsusiyyət, yəni yer seçimindən bir-birinə mane olmamaları zağcaya onun arasında mehribən qonşuluq köpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələndən sonra yuva üçün yuva körpüsü salıb.

"Xəberçi" saqsaqanısa kənd ahlı sevmir, cüntki həyətindən cüce apardı, ləkələrənən torpaçı kor yoxur. Başqa qusların yuvasından yumurta, bala götürür. Amma sıçrığın əsas yemi ziyanverici cüclər, ilbizlər olduğundan onu faydalı mağazaya dəyməyəcək. Sadəcə, yuvasını təpib yanında güllə atmaq lazımdır. Bu vaxt qorxuya düşən zağcalar həy-həsir salıb qarlıdaya-caqlar ki, bu da onların dirində "qacın, təhlükələr" deməkdir. Bu siqnalı magnitofon ləntinə yazıb, sösgü-

tin özünəməxsusluğu budu ki, seçimi diş edir. Diş qarğı gərənən kimi erkeyin biri gedir, biri galır. Dişinin ürəyini ovlaşmaq üçün onlar bir neçə çatın sinağının öhdəsindən gəlməlidir. Məsələn, göydə süzdüyü yerdə qanadlarını yığıb qəfləşmiş, sıçrım, torpaq yarımları qalmış qanadlarını açıb qalımalıdır. Bu sinağın öhdəsindən gələ

◆ "Cinsi akta nə vaxtdan başlamaq olar" sualını cavablandıranda anatomo-fizioloji standartlar, milli dini, irqi xüsusiyyətlər, adət-ənənələr əsas götürürləşdə, fizioloji yetkinlik məsələsinə daha çox diqqət yetirilir. Müasir dünyada qəbul edilmiş hüquqi tənzimləmə mexanizmləri də fizioloji normalara əsaslanır.

Cinsi aktı başlamaqc-
cün yeniyetmə psi-
xoseksual baxım-
dan tam inkişaf etməlidir.
Psixoseksual inkişaf haya-
tin ilk aylarından başlayan
ve insanın fiziooloji cəhət-
dən özünü dərk etməsi,
cinsi rol və psixoseksual
orientasiyalar şeklinde
təzahür edən mürəkkəb
bir inkişaf mexanizmidir.
Psixoseksual inkişafi şərti
olaraq 6 mərhələyə bölg-
məklər:

Birinci mərhələ para-pubertat dövr (1-7 yaşları -əhatə edir) adlanır. Cinsi özünüdər bək dövrdə formalaşır. Uşaqlar artıq öz hemcinsləri ilə oynamaya çalışır, onlarda tədricən hər hansı hiss emlə golur. Bu dövrdə uşaqlar fizioloji aktlar zamanı - çıxməndə, eynilərinə deyişəndə - eks cinsəndə utanmağa başlayırlar.

İkinci prepubertat
dövrü (7-13 yaşları aha-
tıcı edir). Bu dövrde cinsel
baxımdan müvafiq davra-
nış stereotiplerinin seçimi
ve formalaşması müşahide
olunur. Uşaqlar yaşı həm-
cinsləri kimi davranmağa
meyl göstərlərlər. Lakin
seksual hissələr hələ kifa-
yet qədər formalaşmayıb.

Psixoseksual inkişafın üçüncü mərhəlosi yüksək dövrə ayrılır. İlk iki dövrü (12-18 yaşları əhatə edir) orqanızının seksual inkişafında onur - platonik, erotik hissllərin və libido-nun (cinsi həvəsin) formalaşmasına başlığı dövrür. Bu zaman uşaqlarda ikinçili cinsi olamətlər - üzə, qolqutqut altına, qasıq nahiyyəsinə tükərlərin çıxmazı, qızılırdı süd vezilərinin inkişafı, oğlanlarda gecələr pollusiyaların (yuxudaya qeyri-iradi eyakulyasiyaların) baş vermesi inkişaf edir.

Psixoseksual inkişafın üçüncü mərhələsinin sonuncu dövründə (16-26 yaşlar) seksual libidonun formallaşması başa çatır. Bu zaman seksuallığın formallaşması baxımından ke-

Cinsi akta nə vaxtdan baslamaq olar?

çid dövrünə xas əlamətlər, cinsi həyatın başlanması, masturbasiya təcrübəsi, seksual eksesslər müşahidə edilir.

Yetkin seksuallı dövrü (26-55 yaşlar) rekulyan cinsi əlaqənin olması ilə (əsasən, daimi partnoryla) xarakterizə olunur.

Involusiya dövründə (51-70 yaşlar) cinsi faaliyyət aşağı düşür, seksual sferaya maraq zəifləyir, libido sənməyə doğru gedir. Bu zaman organizmində cinsi hor-

monlar azalmağa başlayır.
Yuxarıda göstərilərə
normal anatomo-fiziolojik
inkişafın xarakteristikası
əsasında belə mühabimə
yürütmək olar ki, cinsi ak-
ta başlamağın adekvat vax-
tı 16 yaşdır. Məhz bu yaşı
da orqanızmdə cinsi həvə-
yanıri seksual hissə-

oyanı, seksuar ilişkilerde
güclenir, masturbasyon
təcrübəsi özünə yer tapır.

60-cı illərdən başlayaraq çox
kəskin nəzərə çarpan akselerasiya
(fiziki inkişaf göstəricilərinin eqli
inkişaf göstəricilərini üstləməsi
nəticəsində orqanizmin tez yetişməsi,
bədən ölçülərinin yaşa nisbətən daha
böyük olması) nəticəsində qızların
cinsi yetişkənlilik dövrünə daha tez
çatması müşahidə olunur. Ona görə də
60-cı illər nəslindən olan gənclərin
cinsi həyata 16-18 yaşlarında
başlaması tibbi baxımdan düzgün
hesab edilə bilər.

ölkelerinde nözerə çarpır. Rusiyada aparılan sorular gösterir ki, burda 12 yaşdan başlayaraq cinsi hayatı süren şagirdlər də var. Rusiyada 14 yaşdan cinsi hayatı sürenlerin sayı isə yetərincədir.

Psixoseksual inkişafın üçüncü mərhələsində platonik cinsi həvəs inkişaf edərək sonda seksual həvəsə keçir. Əgər seksu-

al həvəs uzun müddət cinsi aktla reallaşmazsa, normal psixoseksual inkişafdan kənaraçıxma meylləri nəzərən səratı yaranır. Bu isə nöticədə heteroseksual libidonu (yəni əks cinsə həvəsini) təhrif edə bilər.

60-cı illərdən başlayaraq çox köşkən nəzərə çarpan akselerasiya (fiziki inkişaf göstəricilərinin əqli inkişaf göstəricilərini üs-

Bir məsələyə də xüsusi diqqət yetirmək lazımdır ki, cinsi yetişkinliyin erkən dövründə sistemsiş cinsi həyat sürmək sonralar mənfi nticicələr verir. Əvvəla, gənclər cinsi yetişkinlik dövrünə qatıldıqda hələ valideyin nəzarətində olduğundan cinsi əlaqaya, adətən, güzil şekillədə, hem yaşlılarının tohrichtı və həvəsənləndirməsiylə ma-

Ancaq cəmiyyətdə mövcud olan çətinliklər heç də bu yaşlıarda ailə həyatı qurmağa imkan vermir. Neticədə nikaha qədərki təsadüfi cins aktlar üstünük təşkil edir. Bu, xüsüsile oğlanları aiddar, lakin son vaxtlar qızlarından xüsusi çəkisi artır.

Fizioloji məqamlı ya-
naşı milli, dini, irqi xüsusi-
siyyətləri də nəzərdən qa-
çırmış olmaz. Məsələn
müsəlman ölkələrində
qızların əra gedənə kim
bəkira qalması vaci

Bakirəq qırınası vacı
şərtidir. Bakirəlik dedikdə
təkəcə qızılıq pərdəsinin
saxlanması başa düşülmür.
Bakirəlik qızın əra gedənə
qədər toxunulmazlığı və
saflığı ilə xarakterizə olun-
nan əlaqəli dəyər hesab
olunur. Qızılıq pərdəsi sax-
lansa da, digər seksual fəa-
liyyət növləri ilə məşğul
olan qızları bakirə adlan-
dırmaq olmaz.

Ərə gedənə qədər bəkire qalmaq zərurəti (xatırladıq ki, son vaxtlar Azərbaycanda qızlırlar əra getmə yaşları artır, adətən, qızlar 22-25 və daha yuxarı yaşda (əra gedirilir) müsbətən ölkələrinde qızlırlar edirlər. Amma bu cür müalicə çox vaxt düzgün aparılmır, yarımcıq qalır, nəticədə xəstəlik xroniki və çatın sağalan mərhələyə keçir. Bu isə xroniki prostatitin, epididimittin inkişafına vətirib, cixarırlar; nəticə

şələmən olğurunda qızılı
da platonit hissələrin üs-
tünlük təşkil etməsinə,
seksual həvəsin süslüyün-
nə səbəb olur. Bu, içtimai
əlaqə uyğun davranış formasıdır və ətəkdəs hüquq
tapmışı milli, dini,
mənəvi döyüşlərin priz-
masından xarakterizə edil-
mişdir. Həmçinin, ətəkdəs
mənəvi gəlirlər qədəmə
cədə cinsi həvəsin və
ereksiyanın getdiyə zoif-
ləməsi baş verir, sonusluq
luq inkışaf edir və s.

məlidir. Ona görə də cinsi akta 16 yaşdan başlamaq olar dedikdə biz bunun heç də zoruri və məqsədən yığın olduğunu deyil, mümkinlüyüն nəzərdə tuturq. çıraq! Bu xəbərdarlıq erkən cinsi fealiyyətə başlayan gənclər üçün ciddi bısqınlı olmalıdır. İstənilən halda təsadüfi cinsi əla-qədən çəkintimək və qorunmaq lazımdır.

Avropa

Europe

Euroshow

Mirzə SONUC

28.09.59--?

[www.mirza.\\$.show](http://www.mirza.$.show)

DAL KÖŞƏ

Qaćın,
deyəsən,
demokratiya gəlir...

Siyasət mənim dinc və mağmin həyatıma həmişə mane olub. Məsələn, "Avropa" qəzətinin qayıtmastıynan bağlı iki bir Əsər başlamaq isteyirdim. Serlövhəsi-filanı da hazır idi: "Qurtulmuş Qayıdış". Çünkü bu qəzətin təzəden qəzətlər cərgəsinə qoşulması xəberi ürəyimin ən incə tellərini aşdırımdı. Əsərdə Heydər Əliyev cənablarının qayıdışı ilə "Avropa" ruznaməsinin qayıdışının müqayisəsənək dərin mötbəblərden səhəbət açacaqdım, vicdanlı araşdırma aparaçaqdım. Danılmaz faktlarla bunu səbüt edəcəkdir: bayən Heydər Əliyev getmişdi ki, qayıtsın! Moskvaya gedən onun cismi idi ruhu həmişə burda olub və bizim ağızgöyçək camaatımız da bisavad olmaqları səbəbindən həmişə bu ruhu "barmaq" adlandırdı. İşin avandlığından, "Barmək" gələndən sonra "barmaq" sözü tamam dəbdən bürmək və yenə o səbəbdən işıqlar sənəndə camaatımız söyüşünü ayrı ünvana yolları.

Bəli, men bütün bunları çox geniş şəkildə araşdırıb şousevər xalqına qatdıracaqdım. Amma yuxarıda ərz etdiyim saqaya, siyaset həmişə mənim dinc və mağmin həyatıma mane olduğu kimi, geniş və hərətəfli yaradılığımı da, üzr isteyirəm, əlavə paz olub.

Dünən gecə ilan vuran yatıb, mən yatmamışam. Yerim içindən qovurğa kimi qovrulmuşam. Bu niyə belə eləsin? Balam, heç bundan çıxmayan iş, belə şeyi ağlına hardan gatırıb! Yox ey, burda nəsə ayri ibrah var.

Bax, belə-bələ düz sehərənən fikirləmişim. Səhər də, Allahdan olan kimi, marşrutda bir bəynən yanaşı düdüüm - "islahçı" idi: onları sir-sifətdən o saat tanımaq olur axı. Mən marşrutu mənəndən bu bəy cib telefonuyan (guya marşrutda başqa telefon olur ki? - M.S.) danışdı: "Hə, başına dönüm, mən də öpürəm, qonaqlıq nə vaxt istəsən..." Telefonu qapamamış ayrı zəng gəlir: "Hə, qadıy alım, son Öl, heç özümüz də gözləmirdik... Nə bilim, o? Bunu bilmək olur ki... Hə, sağ ol, səni də tabrik edirəm". Təkrar zəng: "Hə, mənənm, ağrın alım. Vallah, biz özümüz də çəşib qalmışq. Oyun? Yox oş, yuna oxşamır... Bir də oynasın də... O oynuyar, biz də oynamayıq". Ayrı bir zəng: "Hə, canım... Yox, ay qız, nə danişsən... Mən də qəflətən eştidim... Kimin ağlına gələrdi ki... Sağ ol. Mən də, mən də...".

Telefon arası vermədən zingildəyir, bəy təbrikləri qəbul edir, mən isə fikirləşirdim: qardaş heyy - bu ürək kompüter-zad deyil ki, insaf virus kimi gəlib ora düşə... Heydər bəy insafsız adamdı axı..."

Bax, belə-bələ dünənki gecə və bugünkü gün mənim burnundan gəlib.

Amma boynuma alıram, marşrutda tabrikləri qəbul edən "islahçı" bəyə baxıb düşünürdüm: ey dünya, Heydər Əliyev cənabları da adam sevindirərmiş..

Arada avtobusa yanğın düşübümüz kimi "ay camaat, qaćın, demokratiya golü" deyə qışqırmış da istədim... Ancaq daxili mədəniyyətim buna imkan vermədi.

Qəzet var öndən oxunar,
qəzet var gendən!

01(92)

At ilində nə qədər
az kişnəsan, keçi ilində
bir o qədər az mələyərsən!

Ultimatum

Bax, hamuza deyirəm! "Avropa" qəzətinin başına bir də iş gəlsə, ən axırınca vasitəyə el atacam - gedib "Afrika" adında qəzet çıxarıb sizi avropalıların yanında biabır eləyəcəm!

Hardasan,
ay Sidney?

Deyirəm, Allahın altında Avropa Şurasının qərargahı Strasburqda yox, Sidneydə yerləşədi də. Onda görordünüz İlham Əliyev neçə qələbələr qazanı...

Mənzəra

O həmişə qəribə şəylər fikirləşir. Bəbat dövlətlər onun ideyalarına qucaq-qucaq pul verərdilər. Amma bizim hökümetimiz heç pensiyaları verə bilmir, ideyalara pulu hərdən tapsın!

Onun son ideyası, sözün açığı, mənim çox xoşuma gəlir. Məsələ, o deyir: elə bir dərman icad edəsən ki, dünənین bütün əhalisi o dərmanı atan kimi qarın ağrısına düşə. Bütün yer üzündə də birçə dənə ayaqyolu ola. Sən də ora hamidən qabaq giresən. Qapını örtüb özün üçün çortə gedəsən. Sonra qapını açıb görəsən ki, bütün bəşəriyyət səni gözləyir.

Quru çıxdı

Əldiyyə Nazirliyi AXCP-ni suya atmışdı. Amma nə işdisə, Heydər Əliyev onu dərtib sudan quru çıxardı. Qorxuram sudan çıxardan sonra ağ yuyub, qara səro.

Mənim sualım

Deyirlər, hər bir xalq öz hakimiyətinə layiqdir. Onda mən sual edirəm: bu cür gözəl xalqın belə eybəcor rəhbərliyi hardan-

Qaz masalası

Heydər Əliyevin Bakıda bakılılla, Şəkidə şəkililərə boyun olub və elədiyi mavi qaz eynən çöl qazına oxşayır: qışda isti ölkələrə ucub gedir, yaya qaydırıb... və bozən heç qayıtmır da. Amma təqsir genə Rusiyadadır: biz onlardan qaz istoyırıq, onlar biza QAZEL göndərirlər.

Qaldırmaqnan məşğuldur

Bir-iki məmər var, elə bil iş-peşələri "Viaqra" atmaqdan ibarətdir. Nə vaxt kef-hal soruşsən, deyirər: "Yeni Müsavat" a iddia qaldırı�am.

Poeziya bukleti

Yenə gəldi eləsin xar
bizi "Avropa"lılar!

Yaxşı qurtarmış idi canı bulardan xalqın,
Hərəz sözdən, bulşaq göftəgülardan xalqın.
Çulu çıxmaz, deyirəm, day bu sulardan xalqın,
Qoymaçdır yenidən zar bizi "Avropa"lılar,
Yenə gəldi eləsin xar bizi "Avropa"lılar!

Özgəyə dəlxı nədi biz belə dövrən qururuq,
Baş aparsa birisi tezə başdan vururuq.
Biz də bu türfe imicla başər içrə dururuq,
Nə qədər eylesə inkar bizi "Avropa"lılar.
Yenə gəldi eləsin xar bizi "Avropa"lılar!

Valla-billa, hələ mən görməmişəm yaxşı şeyin,
Bir ifunat dağıdır, lap dağılır İştə, beynin.
Yaxşı ki, çoxdu ərənlər - ya həsən; ya hüseyn -
Qoymas etsin gözü ağlar bizi "Avropa"lılar.
Yenə gəldi eləsin xar bizi "Avropa"lılar!

Cox da yazsın bu qələm əhlil vətən oldu talan,
Şükr ola, öz yolumuzla gedirk xeyli rəvan.
Gah sağa, gah sola var-gəl edirik - gəndi cahan,
Bilməsin qoy yerimiz dar bizi "Avropa"lılar.
Yenə gəldi eləsin xar bizi "Avropa"lılar!

Sərə baxma, ya Blokdan, ya da Fətdəndi, gəlir.
Ya təmiz dağ havası kuhi-Tibetdəndi, gəlir.
Haqqı meydən oxumaq mentalitetdəndi, gəlir,
Tutmasın bunda günahkar bizi "Avropa"lılar.
Yenə gəldi eləsin xar bizi "Avropa"lılar!

Ə.QARDAŞBÖYLİ